

Monipuoliset ja sujuvat opintopolut

Korkeakoulujen koulutusrakenteiden kehittämistyöryhmän muistio

Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2013:2

Monipuoliset ja sujuvat opintopolut

Korkeakoulujen koulutusrakenteiden kehittämistyöryhmän muistio

Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2013:2

Opetus- ja kulttuuriministeriö / Undervisnings- och kulturministeriet
Korkeakoulu- ja tiedepolitiikan osasto / Högskole- och forskningspolitiska avdelningen
PL / PB 29
00023 Valtioneuvosto / Statsrådet
<http://www.minedu.fi/OPM/julkaisut>
ISBN 978-952-263-200-5 (PDF)
ISSN-L 1799-0327
ISSN 1799-0335 (PDF)

Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä/
Undervisnings- och kulturministeriets arbetsgruppspromemorior och utredningar 2013:2

Kuvailulehti

Julkaisija
Opetus- ja kulttuuriministeriö

Julkaisun päivämäärä
14.2.2013

Tekijät (toimielimestä: toimielimen nimi, puheenjohtaja, sihteeri) Puheenjohtaja: Anita Lehtikoinen Sihteerit: Petri Haltia ja Maija Innola		Julkaisun laji Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä Toimeksiantaja Opetus- ja kulttuuriministeriö <table border="1"> <tr> <td>Toimielimen asettamispv 12.9.2012</td> <td>Dnro 66/040/2012</td> </tr> </table>		Toimielimen asettamispv 12.9.2012	Dnro 66/040/2012
Toimielimen asettamispv 12.9.2012	Dnro 66/040/2012				
Julkaisun nimi (myös ruotsinkielinen) Monipuoliset ja sujuvat opintopolut. Korkeakoulujen koulutusrakenteiden kehittämistyöryhmän muistio ()					
Julkaisun osat Muistio ja liitteet					
Tiivistelmä <p>Opetus- ja kulttuuriministeriön asettaman työryhmän tehtävänä oli tehdä esityksiä Suomeen soveltuvista, hallituksen työelämän kehittämistä ja koulutuksellista tasa-arvoa koskevia tavoitteita tukevista toimenpiteistä koulutustarjonnan ja työvoiman koulutusrakenteiden kehittämiseksi sekä koulutuksen järjestämistapojen ja tutkintorakenteiden monipuolistamiseksi. Työryhmän tuli työnsä aikana selvittää kansainvälisiä koulutusratkaisuja rakennemuutokseen vastaamiseen, koulutuksellisen tasa-arvon edistämiseen, työvoimapotentiaalin täysimääräiseen hyödyntämiseen ja syrjäytymisen ehkäisemiseen sekä arvioida ehdotustensa taloudelliset vaikutukset.</p> <p>Työryhmä määritteli tavoitteeksi sen, että entistä useammalla on jatkossa mahdollisuus korkeakouluopintoihin sekä tutkinnon tai osaamista tuottavien kokonaisuuksien suorittamiseen. Korkeakoulujen avoin ja monipuolinen koulutustarjonta pystyy joustavasti vastaamaan työelämän ja yhteiskunnan muuttuviin tarpeisiin sekä mahdollistaa erilaisia opintopolkuja tavoitteiltaan ja toiveiltaan erilaiselle opiskelijajoukolle.</p> <p>Työryhmän näkemyksen mukaan tavoitetilan saavuttamiseksi tarvitaan korkeakoulujen koulutusrakenteiden kehittämistä jo käynnissä olevien toimenpiteiden lisäksi. Työryhmä esittää kuutta ehdotuskokonaisuutta: 1) monipuolistetaan ja jäsennetään korkeakoulujen tarjontaa korkeakouludiplomeilla 2) tutkintorakenteen joustavuutta lisätään 3) avointa korkeakouluopetusta monipuolistetaan 4) korkeakoulujen esteettömyyttä parannetaan 5) osaamisen tunnistamista ja tunnustamista tehostetaan 6) vahvistetaan korkeakoulujen ja TE-hallinnon osaamista ja yhteistyötä rakennemuutostilanteissa.</p> <p>Työryhmä ehdottaa, että vuosina 2013–2018 toteutetaan kokeilu, jossa korkeakoulut kehittävät tutkintojen osista jäsenytenitä ja määriteltyjä enintään 120 opintopisteen tunnistettavia osaamiskokonaisuuksia, ”korkeakouludiplomeita”. Tutkintorakenteen joustavuutta työryhmä ehdottaa lisättäväksi mm. siten, että kandidaattivaiheen opinnot voivat johtaa useampaan maisterivaiheen ohjelmaan. Osana opiskelijavalintojen uudistamista korkeakoulut määrittelevät alakohtaisessa yhteistyössä yhdenmukaiset kriteerit ensimmäisen ja toisen syklin aikaiselle siirtymiselle korkeakoulutuksessa. Avoimen korkeakouluopetuksen tarjontaa monipuolistetaan ja kehitetään niin, että tutkintotavoitteisesti opiskelevien eteneminen ja osaamiskokonaisuuksien luominen mahdollistuu.</p> <p>Korkeakoulut huolehtivat esteettömyydestä opiskelijavalinnassa ja opintojen aikana. Korkeakoulut kehittävät yhteistyössä valtakunnallisia kriteereitä ja menettelyitä korkeakoulukelpoisuuden osoittamiseksi ilman muodollista kelpoisuutta oleville.</p> <p>Työryhmä ehdottaa osaamisen tunnistamisen ja tunnustamisen keskuksen perustamista. Sen tehtävänä olisi kehittää ja levittää valtakunnallisesti osaamisen tunnistamisen, arvioinnin ja tunnustamisen menettelyjä, avustaa korkeakouluja, oppilaitoksia sekä TE-hallintoa näihin liittyvissä asioissa sekä antaa suosituksia yksittäisissä tunnustamiseen liittyvissä erimielisyyksissä.</p> <p>Korkeakoulujen osaamista ja kykyä vastata äkillisiin ja jatkuvaan rakennemuutoksiin parannetaan terävöittämällä TE-hallinnon, ELY-keskusten ja korkeakoulujen välistä yhteistyötä, siten että siinä painottuu ennakointi sekä tutkimukseen perustuvan tiedon hyödyntäminen uusien toimintamallien kehittämisessä.</p>					
Avainsanat yliopisto, ammattikorkeakoulu, korkeakoulutus, tutkintorakenne, avoin korkeakouluopetus, rakennemuutos, osaamisen tunnistaminen ja tunnustaminen					
Sarjan nimi ja numero Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2013:2		ISSN-L 1799-0327 1799-0335 (PDF)	ISBN 978-952-263-200-5 (PDF)		
Kokonaissivumäärä 50	Kieli suomi	Hinta	Luottamuksellisuus julkinen		
Jakaja -		Kustantaja Opetus- ja kulttuuriministeriö			

Opetus- ja kulttuuriministeriölle

Opetus- ja kulttuuriministeriö asetti 12.9.2012 työryhmän, jonka tehtävänä oli tehdä tiiviissä yhteistyössä työelämän edustajien kanssa esityksiä Suomeen soveltuvista, hallituksen työelämän kehittämistä ja koulutuksellista tasa-arvoa koskevia tavoitteita tukevista toimenpiteistä koulutustarjonnan ja työvoiman koulutusrakenteiden kehittämiseksi sekä koulutuksen järjestämistapojen ja tutkintorakenteiden monipuolistamiseksi.

Työryhmän tuli työnsä aikana selvittää kansainvälisiä koulutusratkaisuja rakennemuutokseen vastaamiseen, koulutuksellisen tasa-arvon edistämiseen, työvoimapotentiaalin täysimääräiseen hyödyntämiseen ja syrjäytymisen ehkäisemiseen sekä arvioida ehdotustensa taloudelliset vaikutukset.

Työryhmän puheenjohtajana toimi ylijohtaja Anita Lehikoinen opetus- ja kulttuuriministeriöstä ja jäseninä työmarkkinaneuvos Teija Felt työ- ja elinkeinoministeriöstä, koulutuspoliittinen asiantuntija Mikko Heinikoski STTK:sta, johtaja Kirsi Kangaspunta opetus- ja kulttuuriministeriöstä, akatemiaprofessori Erno Lehtinen Turun yliopistosta, koulutusjohtaja Jaana Lehto EK:sta, koulutusjohtaja Leena Leskinen Itä-Suomen yliopistosta, kehittämispäällikkö Markku Liljeström SAK:sta, asiantuntija Ida Mielityinen Akavasta, rehtori Jorma Niemelä Arene ry:stä, johtaja Matti Pallari Suomen Yrittäjistä, vararehtori Riitta Pyykkö Unifi ry:stä, täydennyskoulutuskeskuksen johtaja Esa Rahiala Satakunnan ammattikorkeakoulusta sekä korkeakouluneuvos Ari Saarinen ja johtaja Hannu Sirén opetus- ja kulttuuriministeriöstä. Työryhmän sihteereiksi kutsuttiin opetusneuvos Petri Haltia ja opetusneuvos Maija Innola.

Työryhmä kokoontui yhteensä seitsemän kertaa. Työryhmä järjesti kaksi työpajamuotoista kuulemistilaisuutta.

Muistion liitteenä on Riitta Pyykön lausuma sekä Mikko Heinikosken, Markku Liljeströmin, Jaana Lehdon, Leena Leskisen, Ida Mielityisen, Martti Pallarin ja Esa Rahialan yhteinen eriävä mielipide.

Saatuana työnsä päätökseen työryhmä luovuttaa muistionsa opetus- ja kulttuuriministeriölle.

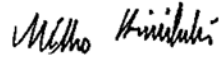
Helsingissä 14. päivänä helmikuuta 2013

Anita Lehtikoinen

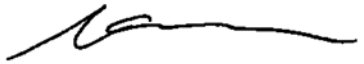
Teija Felt

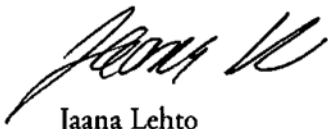
Mikko Heinikoski

Kirsi Kangaspunta

Erno Lehtinen

Jaana Lehto

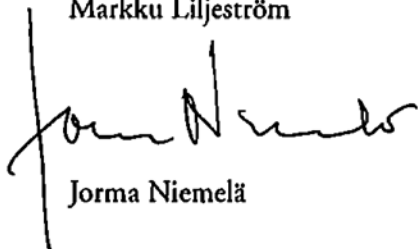
Leena Leskinen

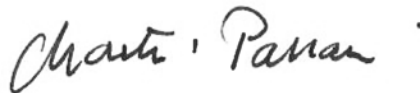
Markku Liljeström

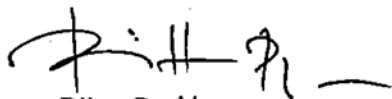
Ida Mielityinen

Jorma Niemelä

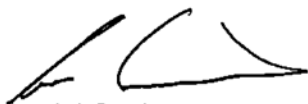
Matti Pallari

Riitta Pyykkö

Esa Rahiala

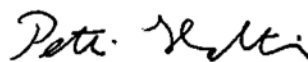
Ari Saarinen

Hannu Sirén

Maija Annola

Petri Haltia

Sisältö

1	Korkeakoulujen koulutusrakenteiden kehittämisen koulutuspoliittinen tausta ja tavoitteet	8
	1.1 Hallitusohjelma sekä koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelma	8
	1.2 EU-politiikka ja tavoitteet	10
2	Tutkintorakenteiden ja koulutuksen järjestämistapojen kansainvälinen kehitys ja kansainvälisten mallien tarkastelu	12
	2.1 Korkea-asteen koulutuksen kansainvälinen luokittelu	12
	2.2 Korkeakoulututkintojen tutkintorakenteet Euroopassa	14
	2.3 Kansainvälisiä esimerkkejä	16
	2.4 Rajat ylittävä ja avoin korkeakoulutuksen tarjonta	20
3	Korkeakoulutusrakenteiden tarkastelua	22
	3.1 Korkeakoulutukseen hakeutuminen	22
	3.2 Opintojen eteneminen	27
	3.3 Työelämässä olevien osaamistarpeisiin ja äkillisiin rakennemuutoksiin vastaaminen	30
4	Korkeakoulujen koulutusrakenteiden kehittämistä koskevat ehdotukset	34
	4.1 Kehittämistarpeet ja tavoitetila	34
	4.2 Toimenpide-ehdotukset	37
5	Esitysten taloudelliset ja yhteiskunnalliset vaikutukset	46
	Liitteet	48
	Liite 1. Lausuma	48
	Liite 2. Eriävä mielipide	49

1 Korkeakoulujen koulutusrakenteiden kehittämisen koulutuspoliittinen tausta ja tavoitteet

1.1 Hallitusohjelma sekä koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelma

Hallitusohjelman erityisiä painopisteitä ovat köyhyyden, eriarvoisuuden ja syrjäytymisen vähentämien, julkisen talouden vakauttaminen sekä kestävä talouskasvun, työllisyyden ja kilpailukyvyyn vahvistaminen. Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmassa vuosille 2011–2016 koulutuspoliittisia tavoitteita asetetaan erityisesti osaamistason nostolle, koulutukselliselle tasa-arvolle, työurien pidentämiseen liittyville toimille koulutusjärjestelmän tehokkuuden ja vaikuttavuuden parantamiseksi sekä elinikäisen oppimisen politiikan edistämiseksi.

Hallituksen tavoitteena on nostaa suomalaiset maailman osaavimmaksi kansaksi vuoteen 2020 mennessä siten, että Suomi sijoittuu tuolloin OECD-maiden kärkijoukkoon keskeisissä nuorten ja aikuisten osaamisvertailuissa, koulupudokkaiden vähydessä sekä nuorten ja työikäisten korkea-asteen suorittaneiden väestöosuudessa.

Vuonna 2010 korkea-asteen tutkinnon (yliopisto-, ammattikorkeakoulu- tai opistoasteen tutkinto) oli Suomessa suorittanut 38 prosenttia 25–64-vuotiaista. OECD-maiden välisessä vertailussa (Education at a Glance 2012) Suomi sijoittuu seitsemänneksi Korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuus on Suomessa kasvanut viime aikoina selvästi hitaammin kuin OECD-maissa yleensä. Suomessa 25–64-vuotiaiden korkea-asteen koulutuksen saaneiden osuuden vuosittainen kasvu 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä oli 1,8 prosenttia, kun se OECD-maissa keskimäärin oli 3,7 prosenttia. Irlannissa ja Puolassa korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuus kasvoi vuosittain yli 7 prosentilla. Suomea hitaampaa kasvu oli vain kolmessa vertailun kolmestakymmenestä maasta. Hidas kasvu johtuu siitä, että 55–64-vuotiaiden ikäluokka on Suomessa OECD-maiden koulutetuimpien joukossa, kun taas nuoremmat 25–34-vuotiaat suomalaiset sijoittuvat korkea-asteen tutkinnon suorittaneista OECD-maiden keskijoukkoon. Opistoasteen poistumisella suomalaisesta koulutusjärjestelmästä on myös ollut vaikutusta.

Suomessa 25–34-vuotiaista korkea-asteen tutkinnon oli vuonna 2010 suorittanut 39 prosenttia ja OECD-maissa keskimäärin 38 prosenttia. Vielä vuonna 1991 suomalaiset nuoret aikuiset olivat OECD-maiden kärjessä korkea-asteen tutkinnon suorittaneissa. Vertailun kärjessä vuonna 2010 olivat Korea, Japani, Kanada, Venäjä, Irlanti ja Norja.

Etelä-Koreassa 65 prosenttia ja Japanissa 57 prosenttia nuorista aikuisista on suorittanut korkea-asteen tutkinnon.

Kehittämissuunnitelmassa tavoitteeksi on asetettu, että korkeakoulututkinnon suorittaneiden osuus 25–64-vuotiaista nousee vuoteen 30 prosenttiin ja 30-vuotiaista 42 prosenttiin.

Osaavan työvoiman saatavuutta parannetaan kehittämissuunnitelman mukaan koulutusjärjestelmän toimintaa tehostamalla ja koulutustarjontaa suuntaamalla. Koulutuspolitiikan osalta toimenpiteitä kohdistetaan erityisesti tutkinnon suorittamiseen käytettävän ajan ja nivelvaiheiden lyhentämiseen, päällekkäisen koulutuksen vähentämiseen, aikaisemmin hankitun osaamisen tunnustamisen tehostamiseen, koulutuksen läpäisyn parantamiseen sekä koulutustarjonnan ja työvoiman kysynnän kohtaannon parantamiseen.

Korkeakoulutusjärjestelmän nykyisiksi heikkouksiksi on koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmassa nostettu hidas opintoihin sijoittuminen, heikko läpäisy ja moninkertainen koulutus. Keskimääräisen tutkinnon suorittamisiän laskeminen tuo nuoria työmarkkinoille nykyistä nopeammin ja pidentää työuria. Kehittämissuunnitelmassa tavoitteeksi asetetaan, että ammattikorkeakoulujen nuorten koulutuksesta valmistuneiden mediaani-ikä laskee nykyisestä yhdellä vuodella 24,1 vuoteen ja yliopistossa ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneiden mediaani-ikä laskee 26,3 vuoteen.

Kehittämissuunnitelman mukaan koulutuspolitiikka rakentuu elinikäisen oppimisen periaatteelle. Tähän kuuluu se, että siirtymät asteelta toiselle ja koulutuksesta työelämään ovat mahdollisimman sujuvia sekä se, että oppiminen jatkuu koko aikuisiän. Tavoitteena on, että kaikessa koulutuksessa kiinnitetään huomiota opitun tunnistamiseen ja tunnustamiseen. Aikuiskoulutuksella luodaan edellytyksiä vastata muuttuvan työelämän osaamisvaatimuksiin.

Koulutusmahdollisuuksien tasa-arvon periaate on ohjannut suomalaista koulutuspolitiikkaa pitkään. Myös nykyisen, pääministeri Kataisen hallituksen hallitusohjelman mukaan suomalaisen koulutuspolitiikan tarkoituksena on ”[...] taata kaikille, syntyperän, taustan ja varallisuuden rajoittamatta yhtäläiset mahdollisuudet ja oikeudet sivistykseen sekä laadukkaaseen ja maksuttomaan koulutukseen”. Hallitus on konkretisoinut koulutuksellista tasa-arvoa koskevia tavoitteitaan koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmassa. Eriarvoisuuden vähentämiselle on asetettu kunnianhimoiset tavoitteet kunkin koulutusmuodon osalta. Korkeakoulutuksen osalta tavoitteena on vähentää sukupuolten ja alueiden välisiä eroja sekä sosiaalisen ja etnisen taustan selitysosuutta korkeakoulutukseen osallistumisessa.

Vanhempien taustan vaikutus korkeakoulutukseen osallistumiseen on yksi koulutuksellisen tasa-arvon indikaattoreista. Tässä suhteessa koulutusmahdollisuuksien tasa-arvo on Suomessa pitkään kohentunut, mutta sosiaalisella taustalla on edelleen vahvasti merkitystä. Opetus- ja kulttuuriministeriö asetti huhtikuussa 2012 työryhmän valmistelemaan koulutuksellisen tasa-arvon toimenpideohjelmaa.

Tasa-arvotyöryhmä esittää useita ehdotuksia korkeakoulutuksen tasa-arvoistamiseksi: korkeakoulutuksen tutkintorakenteen tarkastelua, opiskelijavalintojen kehittämistä (mm. kahteen hakuun siirtymisen selvittämistä, maahanmuuttajien aseman parantamista), tiedotuksen ja markkinoinnin kehittämistä erityisesti aliedustetut ryhmät huomioiden, opetuksen tuen ja saavutettavuuden parantamista sekä sellaisen kehittämishankkeen käynnistämistä, jolla pyritään tiedostamattomien syrjivien rakenteiden ja käytäntöjen tunnistamiseen ja poistamiseen korkeakoulujen opiskelijavalinnoista.

Alueellisesti Suomen korkeakouluverkosto on varsin kattava, minkä kääntöpuolena on edelleen liiallinen sirpaleisuus. Korkeakoulujen rakenteellisen kehittämisen tavoitteena on korkeakouluverkkoa tiivistämällä ja korkeakoulujen profiileja selkeyttämällä vahvistaa

korkeakoulujen toiminnan laatua, vaikuttavuutta ja kansainvälistä kilpailukykyä. Korkeakoulutuksen alueellisesta saatavuudesta on samalla huolehdittava.

Hanna Nori vertaili väitöstutkimuksessaan (2011) yliopistoihin hakeneita, päässeitä ja karsiutuneita. Alueellisesta näkökulmasta Nori toteaa, että vaikka Suomi voi ylpeillä suhteellisen kattavalla korkeakouluverkolla, ovat suurimmissa kaupungeissa asuvat edelleen yliopistokoulutuksen ydinjoukkoa. Kaupungeissa asuvat sekä hakevat että pääsevät yliopistoihin todennäköisemmin kuin muut, ja vaikuttaa siltä, että osallistumiskuilu yliopisto- ja ei-yliopistomaakuntien välillä on repeämässä aiempaa leveämmäksi. Myös tämän tutkimuksen yleisenä tuloksena on, että opiskelupaikkojen voimakkaasta kasvusta huolimatta koulutetuimpien ja hyvässä asemassa olevien vanhempien jälkeläiset pääsevät opiskelemaan useammin kuin muut.

1.2 EU-politiikka ja tavoitteet

Suomi on sitoutunut EU:n kasvustrategiassa (EU 2020) sitoutunut kehittämään yhteiskunnan ja talouden keskeisiä tekijöitä siten, että suomalainen ja eurooppalainen kilpailukyky vahvistuu, kansalaisten hyvinvointi parantuu ja julkisen talouden kestävyys voidaan turvata. Strategiaan sisältyy myös koulutuspoliittisia tavoitteita. Suomi on sitoutunut mm. nuorten koulutustason parantamiseen siten, että vähintään 42 prosenttia 30–34-vuotiaista on suorittanut korkeakoulututkinnon.

Komissio julkaisi tiedonannon koulutuksen uudelleenajattelusta marraskuussa 2012. Komissio pitää tiedonantoa keskeisenä koulutusalan strategia-asiakirjana 2010-luvulla.

Tiedonannossa komissio katsoo, että investoiminen yleissivistävään ja ammatilliseen koulutukseen on olennainen tekijä pyrittäessä vauhdittamaan kasvua ja kilpailukykyä. Koulutuksen tavoitteena ovat myös aktiivinen kansalaisuus, henkilökohtaisen kehittymisen mahdollistaminen ja hyvinvoinnin lisääminen.

Tiedonannossa komissio pitää EU:n keskeisinä ongelmina koulunkäynnin varhaista lopettamista, 73 miljoonan aikuisen alhaista koulutustasoa, puutteellista lukutaitoa lähes 20 prosentilla 15-vuotiaista sekä osaamisen ja työpaikkojen kohtaamattomuutta. Tiedonannossa arvioidaan, että vuoteen 2020 mennessä korkeaa ammattitaitoa vaativia työpaikkoja on 20 % enemmän kuin nykyään. Samalla vähän koulutusta vaativien työpaikkojen osuus laskee.

Komission tiedonannon mukaan ongelmana on, että eurooppalaiset koulutusjärjestelmät eivät kykene tuottamaan työllistymisen kannalta oikeita taitoja. Komission näemyksen mukaan 2000-luvulla tarvitaan erityisesti monialaisia taitoja. Myös osaamisen arviointiin tulisi panostaa. Komissio painottaa työssäoppimisen merkitystä ammatillisessa koulutuksessa. Työssäoppiminen ja etenkin oppisopimukset sekä muut kaksiosaiset mallit edistävät opiskelusta työhön siirtymistä.

Avointen ja joustavien oppimisväylien kehittäminen edellyttää komission mukaan sitä, että opintosuoritukset pohjautuvat oppilaitoksissa vietetyn ajan sijaan oppimistuloksiin. Lisäksi tarvitaan kansalaisten parempia tietoteknisiä taitoja, tieto- ja viestintäteknikan käytön tehostamista oppimisessa ja opetuksessa sekä vapaasti saatavilla olevan tiedon ja oppimateriaalien nykyistä parempaa hyödyntämistä.

Koulutukseen investoinnin osalta komissio on huolestunut siitä, että talouden taantuma ja julkisen talouden vakauttamistarve ovat saaneet monet jäsenvaltiot vähentämään koulutusinvestointejaan. Tästä syystä komissio aikoo kannustaa jäsenvaltioita vuotuista kasvukertomusta koskevan käsittelyn yhteydessä keskusteluun koulutuksen rahoituksesta. Investoinnit koulutukseen tulee nähdä sijoituksena tulevaisuuteen. Painopiste tulee

komission näkemyksen mukaan olla koulutuksen varhaisvaiheissa. Jäsenmaiden tulisi löytää tapoja, joilla samoilla resursseilla saadaan enemmän aikaan. Julkisen rahoituksen lisäksi tulisi aloittaa toimet yksityisten koulutusinvestointien, erityisesti yritysten investointien lisäämiseksi ammatti- ja korkeakoulutuksessa.

Euroopan komissio kehottaa jäsenmaita ryhtymään toimiin, joilla edistetään ammatillisen koulutuksen huippuosaamista, parannetaan niiden opiskelijaryhmien suorituksia, jotka ovat suuressa vaarassa jättää opinnot kesken ja jäädä perustaidoiltaan heikolle tasolle, parannetaan työllistettävyyttä lisäävien monialaisten taitojen opettamista, vähennetään heikon ammattitaidon omaavien aikuisten määrää, lisätään tieto- ja viestintäteknikkapohjaisen opiskelun ja avointen oppimisresurssien saatavuutta sekä vahvistetaan kaikkien opetusalan ammattien pätevyysvaatimuksia.

Korkeakoulutuksen näkökulmasta yksi keskeisiä komission jäsenmaille esittämiä toimenpiteitä on ammatillisen huippuosaamisen kehittäminen. Yhtenä keinona komissio nostaa esille lyhytkestoisten kaksivuotisten korkea-asteen tutkintojen kehittämisen aloille, joilla on osaamisvajetta tai potentiaalista kasvua kuten tieto- ja viestintäteknologiassa, terveydenhuollossa ja vihreän osaamisen aloilla. Työllistettävyyttä tulee komission mukaan parantaa sisällyttämällä monialaisia taitoja kuten yrittäjyyttä, vieraiden kielten osaamista, ongelmanratkaisu- ja yhteistyökykyä tuottavaa osaamista kaikkiin opetussuunnitelmiin perusopetuksesta korkea-asteelle. Keskeiseksi toimiksi on tiedonannossa nostettu mm. virallisen koulutuksen ulkopuolella hankittujen taitojen ja osaamisen validointi sekä elinikäistä oppimista tukevat palvelut kuten yksilöllinen uraohjaus.

Komissio on tarkastellut myös jäsenmaitten edistymistä (Rethinking Education: Country Analysis) tavoitteiden saavuttamisessa. Suomea koskevassa analyysissä kiinnitetään huomiota siihen, että koulutukseen käytetty julkinen rahoitus on pysynyt korkeana taloussuhdanteista huolimatta. Tosin komissio pitää Suomen koulutusinvestointeja osittain tehottomina. Vertailussa Suomi pärjää myös EU-maiden keskiarvoa paremmin korkeakoulutettujen 30–34-vuotiaiden määrää koskevan tavoitteen saavuttamisessa. Yrittäjyystaitojen osalta kansalaisten oma arvio kyvyistään on puolestaan EU-keskiarvoa heikompi. Aikuisväestön tieto- ja viestintätekniiikan taidot ovat kohonneet huomattavasti vuodesta 2006.

2 Tutkintorakenteiden ja koulutuksen järjestämistapojen kansainvälinen kehitys ja kansainvälisten mallien tarkastelu

2.1 Korkea-asteen koulutuksen kansainvälinen luokittelu

Tutkintojen kansainvälisten luokittelujen tarkoituksena on muun muassa palvella tilastointia, koulutus- ja työvoimaviranomaisia sekä helpottaa ammatillista ja akateemista liikkuvuutta, tutkintojen tunnustamista ja vertailtavuutta. Tutkintojen luokittelujärjestelmät voivat olla koulutustaso-, koulutusaste-, koulutusala-, ammatti- tai esimerkiksi pätevyystasokohtaisia.

ISCED (International Standard Classification of Education) on UNESCO:n kansainvälinen koulutusluokitus, joka on kehitetty ensisijassa kansainvälisesti vertailukelpoista koulustilastointia varten. ISCED luokittelee koulutusta sekä tason että koulutusalan mukaan.

ISCED:in taso 1 on alemmaa perusastetta, johon Suomessa katsotaan kuuluvan perusopetuksen vuosiluokat 1–6. Taso 2 kuva ylempää perusastetta, johon kuuluvat perusopetuksen vuosiluokat 7–9. Keskiastetta kuvaavalle tasolle 3 sijoittuvat lukio ja ylioppilastutkinnot, ammatilliset perustutkinnot ja ammattitutkinnot. Erikoisammattitutkinnot sijoittuvat tasolle 4. Korkea-asteen koulutus (tertiary education) on jaettu kolmeen eri ryhmään. Tasolle ISCED 5 A sijoittuvat koulutukset, joiden kesto on vähintään kolme vuotta ja jotka antavat jatko-opintokelpoisuuden tutkimusohjelmiin tai pääsyn korkeaosaamista vaativiin ammatteihin. Tähän luokkaan sijoittuvat suomalaiset yliopistojen alempaan tai ylempään korkeakoulututkintoon johtavat ohjelmat sekä ammattikorkeakoulujen ammattikorkeakoulututkintoon ja ylempään ammattikorkeakoulututkintoon johtavat ohjelmat. ISCED 5 B luokkaan kuuluvat ohjelmat ovat yleisesti lyhyempiä kuin 5A luokkaan kuuluvat koulutukset. Niiden vähimmäiskesto on kaksi vuotta. Ohjelmat ovat tyypillisesti ammatillisesti painottuneita ja tähtäävät opiskelijoiden työllistymiseen johtavaan ammatilliseen pätevyteen ja erikoisosaamiseen. Luokkaan 6 kuuluvat tieteelliset ja taiteelliset jatkotutkinnot.

Suomessa työmarkkinoilla on edelleen paljon ISCED 5 B -tasoisen opistoasteen tutkinnon suorittaneita henkilöitä. Tilastokeskuksen mukaan opistoasteen ammatillisen koulutuksen eli ISCED 5B -tasoisen koulutuksen suorittaneita on Suomessa kansainvälisesti vertaillen runsaasti.

ISCED-luokitusta ollaan parhaillaan uudistamassa. Uudistus koskee sekä koulutustasoja että sisältöjä. Uuden ISCED-luokituksen mukaan tasoja tulee olemaan 0–8. Korkeakoulu-

tuksen osalta uudistus tarkoittaa sitä, että taso 5 B muuttuu tasoksi 5 (short-cycle tertiary) ja 5A jaetaan kahteen osaan tasoiksi 6 (Bachelor) ja 7 (Master). Korkeakoulukoulutuksessa koulutusasteen lisäksi luokitellaan jatkossa se, onko kyseessä ensimmäinen tai toinen tutkinto kyseisellä koulutusasteella, koulutuksen kesto sekä koulutuksen suuntautuminen (akateeminen tai ammatillinen). Koulutuksen suuntautumiselle ei kuitenkaan vielä selviä kansainvälisiä kriteerejä, joten sen käyttöönotto saattaa viivästyä. Muutoin uudistettu luokittelu on tarkoitus ottaa käyttöön kansainvälisessä tilastoinnissa vuonna 2014.

Tutkintojen viitekehykset ovat toinen keskeinen tapa luokitella koulutusta. Ne nousivat koulutuspoliittiseen keskusteluun Euroopan unionissa 1990-luvun lopussa. Taustalla oli tarve lisätä koulutusjärjestelmien ja tutkintojen avoimuutta ja läpinäkyvyyttä, edistää aiemmin hankitun osaamisen tunnustamista elinikäisen oppimisen hengessä ja korostaa oppimistulosten merkitystä koulutuksen järjestämisessä.

Bolognan prosessin tavoitteena on eurooppalaisen korkeakoulutusalueen muodostaminen. Tavoitteeseen pyritään muun muassa yhdenmukaistamalla tutkintorakenteita, opintojen mitoitusjärjestelmällä, kehittämällä laadunhallintaa ja lisäämällä liikkuvuutta. Tutkintojen vertailtavuuteen ja tunnustamiseen liittyvät kysymykset ovat olleet Bolognan prosessissa keskeisesti esillä. Korkeakoulututkintojen viitekehykset ovat olleet yksi työkalu, joilla on pyritty lisäämään tutkintojen vertailtavuutta ja ymmärrettävyyttä. Bolognan prosessiin osallistuvat maat ovat sitoutuneet luomaan korkeakoulututkintojen viitekehykset vuoteen 2012 mennessä. Painopiste on siirtymässä tutkintojen viitekehysten rakentamisesta siihen, että viitekehykset toimivat käytännössä.

Eurooppalaisen tutkintojen viitekehyksen (European Qualifications Framework, EQF) kehittäminen alkoi vuonna 2004, kun jäsenvaltiot, työmarkkinaosapuolet ja muut sidosryhmät halusivat saada käyttöön yhteiset puitteet tutkintojen vertailun helpottamiseksi. Komission ehdotus kahdeksantasoisesta, oppimistuloksiin perustuvasta viitekehuksesta valmistui syyskuussa 2006 (KOM(2006) 479 lopullinen). EQF on yhteinen eurooppalainen viitejärjestelmä, jonka avulla Euroopan eri maiden kansallisia tutkintojärjestelmiä ja tutkintojen viitekehyksiä kytetään toisiinsa ja helpotetaan eri maissa suoritettavien tutkintojen vertailua ja ymmärtämistä. Viitekehyksellä on kaksi päätavoitetta: edistää kansalaisten liikkuvuutta maiden välillä ja helpottaa elinikäistä oppimista. EQF:ssä on kahdeksan vaativuustasoa, jotka kattavat kaikki tutkinnot perustasosta korkeakoulutukseen. Kunkin tason pitäisi periaatteessa olla saavutettavissa erilaisten koulutus- ja uravalintojen kautta. EQF:n viitetasot perustuvat oppimistuloksiin, jotka kuvataan tietoina, taitoina ja pätevyutenä. Viitekehyksen eri tasot on määritelty kuvailemalla oppimistulokset, jotka olennaisesti liittyvät kyseisen tason tutkintoihin. EQF:ssä ei kuvata yksittäisiä tutkintoja tai yksittäisen henkilön pätevyksiä. Yksittäiset tutkinnot sijoitetaan soveltuvalle eurooppalaisen tutkintojen viitekehyksen tasolle kansallisten tutkintojärjestelmien tai kansallisten viitekehysten kautta.

Kaikki EU-maat ovat päättäneet laatia tai edelleen kehittää kansallisia tutkintojen viitekehyksiä, joiden tasojen yhteensopivuus EQF:n tasojen kanssa voidaan varmistaa. EU-maiden tekemät viitekehystä koskevat ratkaisut ovat samankaltaisia. Useimmat maat laativat yhden viitekehyksen, joka kattaa koko tutkintojärjestelmän. Useissa jäsenmaissa harkitaan kahdeksantasoista viitekehystä. Korkeakoulutus sijoittuu viitekehyksissä yleisesti tasoille 5–8.

Suomessa hallituksen esitys laiksi tutkintojen ja muun osaamisen viitekehuksesta annettiin eduskunnalle toukokuussa 2012 (HE 38/2012 vp). Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi laki tutkintojen ja muun osaamisen viitekehuksesta. Viitekehyksessä jaoteltaisiin Suomen kansalliseen koulutus- ja tutkintojärjestelmään kuuluvat tutkinnot, oppimäärät ja

muut laajat osaamiskokonaisuudet niiden edellyttämän osaamisen perusteella viitekehyyksen kahdeksalle vaativuustasolle. Tutkintojen, oppimäärien ja muiden laajojen osaamiskokonaisuuksien sijoittumisesta niiden edellyttämän osaamisen perusteella viitekehyyksen eri vaativuustasoille ehdotetaan säädettäväksi valtioneuvoston asetuksella. Esityksen mukaan kansallinen viitekehys mahdollistaisi suomalaisen koulutus- ja tutkintojärjestelmän sekä muun osaamisen kokonaisvaltaisen tarkastelun kuvaamalla tutkintojen, oppimäärien ja muiden laajojen osaamiskokonaisuuksien edellyttämän osaamisen tietoina, taitoina ja pätevyysinä. Kokonaisuudesta muodostuu viitekehyyksen avulla yhdenmukainen, ymmärrettävä ja vertailukelpoinen.

Hallituksen esitykseen sisältyy myös asetulusuunnos, jossa kuvataan suomalaisen viitekehyyksen vaativuustasot sekä tutkintojen ja oppimäärien sijoittuminen eri vaativuustasoille. Luonnoksessa viitekehyyksen tasolle 5 on sijoitettu erikoisammattitutkinnot. Tälle EQF:n tasolle sijoittuvat muissa maissa useimmiten korkea-asteen lyhytkestoiset tutkinnot tai koulutukset. Tasolle 6 on sijoitettu ammattikorkeakoulututkinnot ja alemmat korkeakoulututkinnot, tasolle 7 ylemmät ammattikorkeakoulututkinnot ja ylemmät korkeakoulututkinnot sekä tasolle 8 yliopistojen tieteelliset ja taiteelliset jatkotutkinnot sekä ammatilliset jatkotutkinnot.

2.2 Korkeakoulututkintojen tutkintorakenteet Euroopassa

Bolognan prosessin toimeenpanoraportissa ”The European Higher Education Area in 2012” ja EURASHE:n julkaisemassa selvityksessä ”Short Cycle Higher Education in Europe – Level 5: the Missing Link” kuvataan Bolognan prosessissa olevien maiden tutkintorakenteita ja lyhyiden korkeakoulututkintojen asemaa näiden maiden tutkintojärjestelmissä. Bolognan prosessin yksi keskeinen tavoite on ollut ymmärrettävien ja yhdenmukaisten tutkintorakenteiden luominen. Tutkintorakenteita on kehitetty 47 maassa kolmesta syklistä muodostuvan mallin pohjalle. Ensimmäisen syklin tutkinto on 180–240 opintopisteen laajuinen bachelor-tason tutkinto, jonka tulisi olla relevantti myös eurooppalaisilla työmarkkinoilla. Toisen syklin tutkinto on vähintään 60 opintopisteen laajuinen master-tasoinen tutkinto. Kolmannen syklin muodostavat tieteelliset ja taiteelliset jatkotutkinnot.

Bolognan prosessin seurantaraportin mukaan vuonna 2011 yhteensä 41 maassa yli puolet korkeakoulutuksen opiskelijoista opiskeli Bolognan tutkintorakenteen mukaisissa ohjelmissa. Useimmissa maissa (31/47) on kuitenkin myös tutkintoja, jotka eivät noudata Bolognan mallin mukaista tutkintorakennetta. Nämä tutkinnot ovat yleisesti joko pitkä suoraan ylempään korkeakoulututkintoon johtavia esim. lääketieteen opintoja tai bachelor-tutkintoja lyhyempiä korkeakoulututkintoja, jotka johtavat tiettyihin ammatteihin.

Noin puolessa prosessiin osallistuvista maista on ns. lyhyitä korkeakoulutusohjelmia (short cycle), jotka linkittyvät ensimmäiseen sykliin (bachelor-taso). Useimmissa maissa lyhyet ohjelmat luetaan osaksi korkeakoulutusta. Kyproksella, Kreikassa, Portugalissa ja Sloveniassa lyhyet ohjelmat eivät kuitenkaan ole osa korkeakoulutusta, vaikka kuuluvat korkea-asteen tutkintoihin. Norjassa, Ruotsissa, Tanskassa ja Irlannissa lyhyt korkeakoulutusohjelmat on rakennettu osaksi ensimmäistä sykliä. Belgiassa (flaamit), Islannissa, Latviassa ja Iso-Britanniassa on mahdollista saada lyhyiden ohjelmien opinnot hyväksiluetuksi bachelor-tutkinnoissa, jos kyseisten oppilaitosten välillä on sovittu tästä.

EURASHE:n julkaisemassa selvityksessä on tehty laajempaa vertailua eri maiden lyhyistä korkeakoulututkinnoista. Selvityksen mukaan vuoden 2010 lopussa lyhyitä korkeakoulutusohjelmia tarjottiin 19 maassa tai koulutusjärjestelmässä ja niissä opiskeli lähes 1 700 000 opis-

kelijaa. Lyhyiden ohjelmien tarjonta on lisääntynyt 2000-luvun aikana. Etenkin aikuisopiskelijoiden määrä lyhyeen korkeakoulututkintoon johtavissa opinnoissa on kasvamassa.

Lyhyiden korkeakoulututkintojen järjestäminen on toteutettu vaihtelevasti. Opetusta annetaan yliopistoissa, ammattikorkeakouluissa, aikuiskoulutuskeskuksissa ja toisen asteen oppilaitoksissa. Useimmissa maissa lyhyiden korkeakoulututkintojen opinnot järjestetään kuitenkin läheisessä yhteistyössä työnantajien ja muiden yhteistyökumppaneiden kanssa.

Maa	Yliopistot	Ammatti-korkeakoulut	Ammatillisen korkeasteen oppilaitokset	Täydennyskoulutuskeskukset	Toisen asteen oppilaitokset	Aikuis-koulutuskeskukset
Belgia (ranska)						x
Belgia (flaami)		x			x	x
Kypros			x	x		
Tseki			x		x	
Tanska			x	x		
Espanja			x		x	
Ranska	x				x	
Unkari	x	x			x	
Irlanti	x	x		x		
Islanti	x					
Latvia	x	x	x			
Luxemburg	x				x	
Malta	x		x			
Hollanti		x				
Norja	x	x				
Portugali	x	x		x	x	x
Slovenia			x			
Turkki	x					
Englanti, Wales, Pohjois-Irlanti	x	x	x	x		
Skotlanti	x	x		x		

Lyhyet korkeakoulututkinnot on yleensä luotu tuottamaan ammatillista erityisosaamista työmarkkinoiden tarpeisiin ja opiskelijat siirtyvät tutkinnon suorittamisen jälkeen työelämään. Useimmissa maissa elinkeinoelämän kanssa tehtävä tiivis yhteistyö korostaa opintojen ammatillista luonnetta ja työmarkkinalähtöisyyttä. Tutkinnot on kuitenkin pyritty rakentamaan siten, että ne poikkeavat vaatimuksiltaan toisen asteen ammatillisesta koulutuksesta ja pätevöittävät korkeakoulututkinnon arvoiseen erityisosaamiseen. Vaikka työllistyminen on koulutuksen keskeinen lähtökohta, tutkinnot toimivat myös linkkinä toisen asteen opintojen ja korkeakouluopintojen välillä, ja useimmissa maissa lyhyen tutkinnon opintopisteet ovat hyväksiluettavissa saman alan alempaan korkeakoulututkintoon. Vaikka siirtymä ylemmän tason korkeakouluopintoihin on tehty pääsääntöisesti helpoksi, useimmissa maissa enemmistö valmistuneista siirtyy tutkinnon suorittamisen jälkeen työelämään.

Lyhyisiin korkeakoulututkintoihin johtavia ohjelmia on selvityksen mukaan kaupan ja hallinnon, tekniikan sekä matkailu-, ravitsemis- ja talousaloilla. Lisäksi ohjelmia oli kehitteillä mm. logistiikan, metsätalouden, maatalouden, yrittäjyyden, turvallisuuden aloille

Useimmissa maissa lyhyiden tutkintojen opinnot muodostuvat teoriaopinnoista, ammattiopinnoista ja työharjoittelusta. Kansainvälisten valmiuksien, kieliopinnojen ja liikkuvasjaksojen toteuttaminen on koettu hankalaksi lyhyissä tutkinnoissa.

Opintojen työelämäläheisyys näkyy mm. siten, että opintoihin sisältyy usein harjoittelua ja työelämän kanssa toteutettavia projekteja. Työelämä on mukana myös oppilaitosten ja korkeakoulujen hallinnossa, opintojen suunnittelussa sekä tutkintolautakunnissa. Valmistuneiden työllisyystilanne oli yleisesti hyvä.

EURASHEn selvityksen mukaan lyhyissä korkeakoulututkinnoissa on paljon aikuisopiskelijoita. Työnteon ja opiskelun yhdistäminen on yleistä. Opetusjärjestelyt ovat usein tehty niin, että ne tukevat osa-aikaista opiskelua. Enemmistö opiskelijoista opiskelee kuitenkin kokoaikaisesti. Lyhyet korkeakoulututkinnot nähdään useissa maissa opintoina, joilla voidaan laajentaa korkeakoulutukseen pääsyä.

Valtio osallistuu lyhyiden korkeakoulututkintojen rahoitukseen kaikissa maissa. Kuuudessa maassa (Ranska, Unkari, Irlanti, Malta, Alankomaat ja Skotlanti) myös teollisuus osallistuu tutkintojen rahoittamiseen. Rahoitus voi olla esimerkiksi työnantajan maksamaa koulutusta. Ranskassa rahoitusta tulee myös ammattijärjestöiltä.

Lyhyiden tutkintojen asema tutkintojärjestelmässä on jossakin määrin vielä epäselvä Euroopassa. Tämä johtuu osittain siitä, että kansalliset tutkintojen viitekehykset eivät vielä ole käytössä kaikissa maissa. Yleisemmin tutkinnot sijoittuvat korkeakoulututkintojen tai EQF-viitekehysten tasolle 5 eli toisen asteen tutkinnon (4) ja alemman korkeakoulututkinnon (taso 6) väliin. Vaihtelua on myös siinä, myönnetäänkö opintojen jälkeen opiskelijalle tutkinto, diplomi vai todistus. Tutkintonimikkeissä on niin ikään paljon variaatioita. EURASHE:n selvityksessä suositellaan, että lyhyet kaksivuotiset, 120 opintopisteen tutkinnot käännettäisiin englanniksi kansainvälisen vertailtavuuden nimellä Associate Degree.

2.3 Kansainvälisiä esimerkkejä

Seuraavassa kuvataan muiden maiden kokemuksia ja ratkaisumalleja koulutus- ja tutkintorakenteiden joustavoittamiseksi. Tarkastelun kohteena ovat erityisesti perinteisten korkeakoulututkintojen rinnalle käyttöönotetut lyhytkestoiset tutkinnot.

Alankomaat

Alankomaiden korkeakoulujärjestelmä koostuu yliopistoista (Wetenschappelijk Onderwijs) ja ammattikorkeakouluista (Hoger Beroepsonderwijs, HBO). Korkeakoulujen tutkintorakenne muodostuu Bolognan prosessin mukaisesti kolmesta syklistä. Ammattikorkeakoulut antavat ensimmäisen ja toisen syklin korkeakoulututkintoja. Korkeakoulut päättävät itsenäisesti koulutusaloistaan ja koulutusohjelmistaan. Riippumaton akkreditointitoimija hyväksyy koulutusohjelmat.

Lukuvuonna 2006–2007 Hollannissa käynnistettiin kokeilu kaksivuotisista 120 opintopisteen laajuisista korkeakoulututkinnoista. Opinnot johtavat itsenäiseen työmarkkinakelpoisuuden tuottavaan tutkintoon (Associate Degree), mutta opinnot on integroitu osaksi ammattikorkeakoulujen (HBO) ensimmäisen syklin tutkintoja. Opiskelija voi jatkaa opintojaan ammattikorkeakoulun bachelor-tason tutkintoon joko välittömästi tai myöhemmässä vaiheessa. Uuden tutkintotyypin kokeilu käynnistettiin työelämän toiveesta. Työmarkkinoilla nähtiin tarvetta ammatillisen koulutuksen ja bachelor-tason korkeakoulututkinnon väliin asettuvasta osaamisesta. Tutkintojen vakinaistamisesta päätetään kokeilun kokemusten perusteella.

Lyhyitä tutkintoja on kokeiltu mm. hallinnon, maatalouden, taiteiden, biotekniikan, rakentamisen, liiketalouden, kemian, terveydenhuollon, mekaniikan, kielten ja sosiaalityön aloilla. Tutkintoja tarjoavat sekä yksityisesti että julkisesti rahoitetut ammattikorkeakoulut.

Lyhyiden tutkintojen tavoitteena on sekä valmistautuminen ylempiin korkeakouluopintoihin että opiskelijoiden ammatillinen päteyttäminen työllistymisedellytyksien parantamiseksi. Tutkintojen sisältöjen suunnittelu perustuu säännöllisiin työmarkkina-analyysiin. Työnantajat osallistuvat koulutuksen suunnitteluun, hallintoon ja opetukseen.

Opinnot pyritään aikatauluttamaan joustavasti, ja 45 prosenttia opiskelijoista opiskelee osa-aikaisesti. Opiskelijat ovat oikeutettuja opintotukeen. Opiskelijamäärä on toistaiseksi melko pieni. Opintoihin on osallistunut noin 3000 opiskelijaa eli alle prosentti kaikista korkeakouluopintoja suorittavista. Valmistuneiden työllisyystilanne on hyvä ja työllistymisaste on lähellä sataa prosenttia.

Hollannissa toimii valtion rahoittama avoin yliopisto (Open Univeriteit). Avoimessa yliopistossa voi opiskella alempaan tai ylempään tutkintoon johtavissa ohjelmissa, lyhyeen korkeakoulututkintoon johtavissa ohjelmissa, lyhyissä ammatillisissa ohjelmissa tai valita yksittäisiä kurseja tai opintokokonaisuuksia. Tutkintoon tai diplomiin voi edetä myös kokoamalla suoritettuja opintokokonaisuuksia. Avoin yliopisto mahdollistaa opiskelun kaikille, aiempia opintoja ei vaadita. Opetus perustuu pitkälti verkko-opetukseen ja opiskelijat voivat edetä haluamassaan tahdissa. Pakollista luento-opetusta ei ole. Noin 60 % avoimen yliopiston opiskelijoista käy töissä opintojensa aikana. Korkeakoulututkinnon suorittaneet hyödyntävät avoimen yliopiston tarjontaa myös täydennyskoulutuksessa ja osaamisen päivittämisessä.

Norja

Norjan korkeakoulujärjestelmään kuuluu yliopistoja, erikoistuneita yliopistotasoisia organisaatioita (vitenskapelige høyskoler) ja kandidaattitutkintoihin keskittyneitä korkeakouluja (høyskoler, ammattikorkeakoulua vastaavat korkeakoulut), joita kaikkia säännellään yhteisellä lailla. Korkeakoulutyypit eroavat toisistaan koulutusohjelmapäätöksenteon itsenäisyydessä ja vaaditussa akkreditointimenettelyssä. Norjan kuningas päättää Norjan koulutuksen laadunvarmistuksen elimen (NOKUT) selvityksen pohjalta, mihin kategoriaan korkeakoulu kuuluu. Organisaatiotyyppien väliset rajat ovat liukuvia, ja Norja kuvaa korkeakoulujärjestelmäänsä jatkumoksi. Kaikilla korkeakouluilla on lakisääteinen tutkimus- ja kehitystyötehtävä. Henkilökuntarakenne ja henkilöstön palkkataso on kaikilla korkeakouluilla sama.

Norjassa lyhyitä korkeakouluopintoja tarjoavat yliopistot, ammattikorkeakoulut ja yksityiset koulutusorganisaatiot muun muassa hallinnon, liiketalouden, tekniikan ja kulttuurin aloilla. Lyhyet tutkinnot ovat olleet käytössä 1970-luvulta asti, mutta niiden suosio on nykyisin laskussa ja useimmat korkeakoulut suunnittelevat niiden lakkauttamista.

Tutkinnot ovat lyhyitä ammatillisia korkeakoulututkintoja, jotka painottuvat teoreettiseen opetukseen. Tässä suhteessa Norjan järjestelmä on poikkeuksellinen, sillä useimmissa Euroopan maissa käytännöllisellä opetuksella ja työharjoittelulla on keskeisempi asema. 120 opintopisteen laajuiset opinnot on mahdollista sisällyttää sellaisenaan saman alan kandidaatin tutkintoon ja siirtymä ensimmäisen syklin tutkintoihin on siten helppoa. Tutkintoja järjestävät oppilaitokset tekevät paikoin yhteistyötä työnantajien ja ammattijärjestöjen kanssa, mutta yhteistyökumppaneiden rooli on keskimäärin suhteellisen pieni.

Vuonna 2008 opiskelijoita oli kaiken kaikkiaan noin 1000, ja alle yksi prosentti 18–21-vuotiaista suorittaa lyhyitä korkeakoulututkintoja. Valmistuneiden työllistymisestä ei ole tilastotietoa, mikä johtuu oletettavasti siitä, että huomattava osa tutkinnon suorittaneista jatkaa korkeakouluopintoja edelleen. Vaikka tutkintojen suosio on yleisesti ottaen vähenemässä, esimerkiksi ajo-opettajaksi ja eläinhoitajaksi päteyttäviä tutkintoja pidetään jatkossakin tarpeellisena.

Tanska

Tanskan korkeakoulutus sisältää yliopistosektorin, ammattikorkeakoulusektorin ja akatemiasektorin. Instituutteja on neljän tyyppisiä: ammattiakatemit (erhvervsakademier, academies of professional higher education), ammattikorkeakoulut (professionshøjskoler, university colleges), yliopistot sekä yliopistotasoiset taide-instituutit. Kaikki lyhyet korkeakouluopinnot nyt keskitetty seitsemään ammattiakatemiaan.

Lainsäädännöllä säädetään lyhyiden korkeakoulututkintojen organisoinnista, pääsyvaatimuksista, laadunvarmistuksesta ja akreditoinnista sekä koulutusta järjestävistä instituuteista. Kansallinen arviointikeskus EVA valmistelee ja tekee esitykset koulutusohjelmien akreditoinnista, mutta päätöksen tekee itsenäinen arviointineuvosto.

Lyhyeen tutkintoon johtavat opinnot toteutetaan ammatillisina akatemiaopintoina (erhvervsakademiuddannelse), joiden kesto on 1½–2½ vuotta, opintopisteinä (ECTS) 90–150 riippuen koulutusalaista. Koulutusten tavoitteena on valmistaa opiskelijat analyttiselta perustalta käytännöllisiin, ammatillisiin tehtäviin. Koulutusaloja ovat biotekniikka, laboratoriotekniikka, tuotekehitys, tietotekniikka, sosiaalitieteet, terveys, tekniikka ja liiketalous. Tutkinnon suorittaneet voivat tietyin ehdoin lukea opintoja hyväksi jatkaessaan ylempiin korkeakoulututkintoihin. Suurin osa ei kuitenkaan jatka ylempiin koulutuksiin, mutta joissain instituuteissa opintojaan jatkavien osuus on noin puolet kaikista opiskelijoista.

Minimikelpoisuus koulutuksiin on yleissivistävä toisen asteen koulutus. Koulutukseen pääsy on mahdollista myös ammatillisen koulutuksen ja koulutuksen ulkopuolella opitun tunnustamisen kautta.

Lyhyisiin tutkintoihin opiskelevien osuus 18–21-vuotiaiden ikäluokasta on 10–20 prosenttia. Aikuisten osuus opiskelijoista on 60 prosenttia. EURASHEn raportin (Kirsch & Beernaert 2011, 126) mukaan heikommassa asemassa olevat ja alemmista sosioekonomisista ryhmistä tulevat ovat luultavasti yliedustettuna näissä koulutuksissa, mutta tarkkoja tietoja ei ole saatavilla.

Koulutukset suoritetaan pääasiassa päätoimisesti, mutta myös osa-aikaisesti. Koulutukset järjestetään joustavasti opiskelijoiden tarpeet huomioiden mm. aikatauluja sovittaen ja monimuoto-opetusta hyödyntäen. Opintoihin sisältyy vähintään 15 opintopistettä työharjoittelua ja 10–15 opintopisteen päättötyö. Työnantajat voivat osallistua opetussuunnitelmien laatimiseen ja osassa tutkintoja tarjoavista oppilaitoksista tiivistä yhteistyötä tehdään myös ammatillisten järjestöjen kuten ammattiliittojen ja kauppakamareiden kanssa.

Lyhyen korkeakoulututkinnon suorittaneille on todellinen tarve ja he työllistyvät hyvin. Valmistuneet työskentelevät pääasiassa korkeatasoisen osaamisen omaavina ammattilaisina.

Ruotsi

Ruotsin korkeakoululaitos muodostuu yliopistoista ja muista korkeakouluista. Ensimmäisen syklin korkeakoulututkintoja ovat kaksivuotinen Högskoleexamen ja kolmivuotinen Kandidat-tutkinto. Kaksivuotiset tutkinnot muodostavat vain 4% kaikista ensimmäisen syklin tutkinnoista. Ensimmäisellä syklillä on lisäksi noin 25 ammatillista korkeakoulututkintoa, jotka ovat kestoltaan kahdesta vuodesta kolmeen ja puoleen vuoteen.

Korkeakoulututkinnon voi suorittaa kokoamalla tutkinnon yksittäisistä opintokokonaisuuksista (fristående kurser) tai koulutusohjelmissä. Tietyt, erityisesti ammattiin valmistavat tutkinnot, on kuitenkin mahdollista suorittaa vain koulutusohjelmissä. Sekä koulutusohjelmiin että yksittäisiin opintokokonaisuuksiin haetaan keskitetysti sähköisen hakujärjestelmän kautta. Yhteishaku järjestetään kahdesti vuodessa.

Ruotsin korkeakouluissa ei ole EQF:n tasolle 5 sijoittuvia lyhytkestoisia (SCHE) tutkintoja tai ohjelmia. Työelämän tarpeita varten on Ruotsissa kehitetty toisen asteen jälkeistä ammatillista koulutusta (yrkeshögskoleutbildning) erillään korkeakouluista. Korkeakoulujen ohjelmat perustuvat tutkimukseen tai taiteelliseen toimintaan, mutta ammatillisen korkea-asteen ohjelmat rakentuvat pääosin työelämän käytäntöihin kuten teolliseen tuotantoon tai palveluihin.

Ammatillisen korkea-asteen koulutuksessa yhdistetään teoreettisia opintoja ja käytännön työssäoppimista työpaikoilla. Ammatillisen korkea-asteen koulutuksien käynnistämisestä neuvotellaan työelämän kanssa. Ohjelmien kesto on useimmiten kaksi vuotta, mutta tätä lyhyempiä tai pidempiä ohjelmia on myös tarjolla.

Irlanti

Irlannissa korkeakoulutusta tarjoaa seitsemän yliopistoa ja lääketieteellinen korkeakoulu, 14 teknillistä instituuttia sekä akreditoituneet muut korkeakoulut, joita on noin 40. Teknilliset instituutit, joissa opiskelee noin puolet maan kaikista korkeakouluopiskelijoista, ovat keskeisiä lyhyen korkeakoulututkintokoulutuksen järjestäjiä. Koulutusta tarjotaan pääasiassa humanistisella, kauppatieteellisellä ja teknisellä alalla.

Irlannin kymmenen tasoa sisältävässä kansallisessa viitekehyksessä on neljä tutkintolajia (awards): pää- (major), ala- (minor), erityiset (special purpose) ja täydentävät (supplemental) tutkinnot. Kullekin tasolle sijoittuu ainakin yksi tutkintolaji. Lyhyet korkeakouluopinnot johtavat päättökintoihin ”higher certificate” ja ”advanced certificate”, mutta ne voivat johtaa myös muihin (esim. erityisiin) koulutuksiin. Alatutkinnot voidaan katsoa päättökintojen komponenteiksi, joten viitekehys tukee – mutta ei edellytä – modulaarista koulutuksen tarjontaa.

Koulutuksen pääsyaatimuksena on toisen asteen yleissivistävä koulutus. Koulutukseen pääsy on mahdollista myös koulutuksen ulkopuolella opitun tunnustamisen kautta.

Päätoimisesti opiskellen lyhyet korkeakouluopinnot kestävät kaksi vuotta. Koulutukseen sisältyy teoreettisia opintoja, käytännön harjoittelua ja työssä oppimista. Tutkintoon sisältyvät 120 opintopistettä ovat sisällytettävissä kandidaatin tutkintoon sillä edellytyksellä, että opiskelija suorittaa seuraavaan tasoon valmentavat opinnot. Toistaiseksi enemmistö opinnoista valmistuneista myös jatkaa korkeakouluopintojaan. Tutkintojen joustavuutta korostavat osa-aikaisen ja etäopiskelun mahdollisuus sekä työssä oppimisen ja informaatioteknologian hyödyntäminen.

Lyhyet korkeakoulututkinnot ovat olennainen osa (yliopistojen ulkopuolista) koulutuksen tarjontaa Irlannissa ja kaikki koulutuksen tarjoajat ottavat sen huomioon strategisessa suunnittelussaan. Teknilliset instituutit ovat asettaneet strategiseksi tavoitteekseen erityisesti osa-aikaisen ja aikuisopiskelun kehittämisen, ja joustavia korkeakoulututkintojen suoritustapoja on pyritty vahvistamaan erityisellä Supported Flexible Learning –ohjelmalla, joka saa instituuttien oman rahoituksen lisäksi tukea kansallisista innovaatorahoista.

Irlantilaisista 18–21-vuotiaista 10–20 prosenttia osallistuu lyhyisiin korkeakouluopintoihin. Päätoimisia opiskelijoita on 58 %, osa-aikaisia 42 %. Koulutuksen suorittaneille on tarvetta työelämässä ja he työllistyvät pääasiassa korkeatasoisen osaamisen omaavina ammattilaisina. Viime vuosina valmistuneiden työllistymisaste on kuitenkin ollut alle 80 %. Työllistymistä pyritään varmistamaan keskittymällä oppimistuloksiin (tiedot, taidot, osaaminen), huomioimalla nämä koulutusta suunniteltaessa sekä arvioitaessa koulutuksia säännöllisesti yhdessä työnantajien kanssa, työharjoittelupaikkojen avulla, vaihtoehtoisia opintopolkuja hyödyntämällä ja ohjauksella.

Yhdysvallat

Yhdysvalloissa korkeakoulutus on organisoitu osavaltioittain. Akateeminen perustutkinto on normaalisti nelivuotinen Bachelor Degree, jonka voi suorittaa yliopistossa tai collegessa. Perustutkintotason opintoja tarjoavia akkreditoituja oppilaitoksia on Yhdysvalloissa noin 4 000. Korkeakouluja täydentää paikalliseen ja aikuiskoulutukseen keskittyvien keskiasteen oppilaitosten (community college) verkosto. Ne tarjoavat kaksivuotisia ammattiin valmistavia Associate Degree -ohjelmia, lyhytkursseja, ja niin kutsuttuja Transfer-ohjelmia, joiden jälkeen on mahdollista siirtyä yliopistoon jatkamaan opinnot nelivuotiseksi Bachelor-tutkinnoksi.

Kaksivuotiset community college -tutkinnot luotiin alunperin väyläksi ylempiin korkeakouluopintoihin, ja opinnot ovat edelleen sisällytettävissä kandidaatin tutkintoon, mutta työllistymiseen tähtäävän ammatillisen pätevytyksen merkitys on kasvanut. Työelämässä jo olevien, osaamistaan kehittävien opiskelijoiden määrä on huomattava. Tutkinnot tarjotaan yleissivistävissä ja humanistisissa aineissa sekä terveysalalla, liiketalouden, teollisuuden, rakentamisen ja kuljettamisen aloilla.

Community collegeissa on kaiken kaikkiaan yli 6 miljoonaa opiskelijaa, mikä on noin 37 prosenttia kaikista korkeakouluopiskelijoista. Opiskelijoista noin 40 prosenttia opiskelee osa-aikaisesti ja verkko-opiskelua hyödynnetään yleisesti. Koska valtaosa opiskelijoista on aikuisopiskelijoita, opinnot pyritään järjestämään mahdollisimman joustavasti ja siten, että ne ovat suoritettavissa päivätyön ohella. Community colleget perivät verrattain pientä lukukausimaksua ja noudattavat ”open admission”-käytäntöä, jonka mukaan hakijoita ei karsita pääsykokeilla tai vastaavilla käytännöillä.

2.4 Rajat ylittävä ja avoin korkeakoulutuksen tarjonta

Yksityiset korkeakoulut ja ulkomaisten korkeakoulujen tarjonta Suomessa

Suomessa on pitkään toiminut vain suomalaisen korkeakoulujärjestelmää kuuluvia, julkisin varoin tuettuja yliopistoja, jotka toimivat yliopistolain nojalla sekä ammattikorkeakouluja, joiden toiminta perustuu valtioneuvoston myöntämiin toimilupiin. Tutkintoon johtava opiskelu on suomalaisissa korkeakouluissa opiskelijalle maksutonta. Kansainvälisten koulutusmarkkinoiden myötä tilanne on kuitenkin viime aikoina muuttunut. Suomessa toimii nykyään elinkeinovapauden puitteissa sekä joitakin yksityisiä suomalaisten toimijoiden perustamia korkeakouluja että virolaisia korkeakouluja. Yksityiset korkeakoulut tai muiden maiden korkeakoulut eivät kuulu suomalaiseen korkeakoulujärjestelmään, eikä näistä voida myöntää suomalaisia korkeakoulututkintoja.

Koulutuspalvelut kuuluvat Maailman kauppajärjestö WTO:n palvelukaupan yleissopimukseen (General Agreement on Trade of Service, GATS), jolla pyritään kaupan esteiden purkamiseen. GATS-sopimus kattaa esimerkiksi virtuaaliopetuksen, etäkampus toiminnan ja franchising-toiminnan, ulkomailla opiskelevat korkeakouluopiskelijat sekä tutkintoon johtavan koulutuksen myynnin kansainvälisille tutkinto-opiskelijoille. Sopimuksen keskeinen periaate on, että kaikille palvelujen tarjoajille tarjotaan pääsy markkinoille ja että kaikkia palveluntarjoajia on kohdeltava samoin kuin oman maan palveluntarjoajia.

Virolaisissa korkeakouluissa on opiskellut runsaasti suomalaisia opiskelijoita etenkin sellaisilla aloilla kuten lääketiede ja eläinlääketiede, joiden koulutuspaikoista Suomessa käydään kovaa kilpailua. Suuri osa hakijoista valmentautuu pääsykokeisiin maksullisilla valmennuskursseilla, joiden maksut lähentelevät virolaisten korkeakoulujen lukukausi-

maksujen suuruusluokkaa. Maksullinen tutkintoon johtava koulutus voi hyvinkin olla houkutteleva vaihtoehto. Virolaiset korkeakoulut ovat viime vuosina aloittaneet kauppätieteen ja oikeustieteen tutkintoon johtavien opintojen tarjonnan Helsingissä. Ohjelmat ovat opiskelijoille maksullisia. Hyvän kysynnän vuoksi virolaiset korkeakoulut ovat harkinneet tarjonnan laajentamista Suomessa.

On todennäköistä, että Suomessa on jatkossa entistä enemmän muiden kuin suomalaisen korkeakoulujärjestelmään kuuluvien ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen korkeakoulutarjontaa. Markkinoita muille tarjoajille on etenkin aloilla, joilla on paljon koulutus-kysyntää.

Globaali ja avoin tarjonta verkossa

Avoimet massiiviset verkkokurssit (MOOC, Massive Open Online Course) ovat kasvava ilmiö korkeakoulutuksessa. Niiden kautta arvostettujen korkeakoulujen opetusta tarjotaan maksuttomasti, laajalle opiskelijajoukolle, ajasta ja paikasta riippumattomana verkkototeutuksena.

Avoimia massiivisia verkkokursseja tarjoavia alustoja ovat esimerkiksi Coursera, edX ja Udacity. Näiden alustojen kautta tarjotaan opetusta noin 40 lähinnä yhdysvaltalaisesta yliopistosta kuten Harvardista ja MIT:sta. Tarjonta kattaa arviolta yli 200 verkkokurssia ja niitä on opiskellut yli 3 miljoonaa opiskelijaa. Myös Isossa Britanniassa on kehitteillä yhteinen alusta, Futurelearn, avointen massiivisten verkkokurssien tarjonnalle brittiläisistä yliopistoista. Palvelun on tarkoitus aloittaa vuoden 2013 aikana.

Avoimen tarjonnan tavoitteena on tuoda huipputasoinen korkeakoulutus kaikkien saataville. Kursseja tarjoavat yliopistot kehittävät ja tutkivat samalla interaktiivisen verkko-opetuksen muotoja sekä teknologian käyttöä opetuksessa ja oppimisessa. Kurseille osallistumisen kynnys on tehty matalaksi. Osallistuminen ei esimerkiksi edellytä aiempia opintoja ja opiskelijat voivat valita heitä kiinnostavia kursseja vapaasti, jos niihin mahtuu. Opetukseen kuuluu muun muassa videoituja luentoja, joita opiskelija voi seurata oman aikataulunsa mukana, harjoitustehtäviä sekä muiden opiskelijoiden kanssa käytäviä keskusteluja ja heiltä saatavaa vertaistukea.

Suomessa ainakin Helsingin yliopiston tietojenkäsittelyn laitos on tarjonnut kaikille avoimena massiivisena verkkokurssina ohjelmoinnin perus- ja jatkokursseja. Ensimmäiselle kurssille ilmoittautui noin 500 henkilöä, joista reilut 400 aloitti kurssin. Koko kurssin suoritti noin 70 opiskelijaa. Kurssi vastasi sisällöltään ja vaatimuksiltaan normaalia yliopiston yhdeksän opintopisteen ohjelmoinnin kokonaisuutta. Käymällä valvotussa loppuentissä kurssista sai yliopiston opintopisteitä. Kurssin suorittajille, jotka tekevät riittävän määrän kurssin tehtäviä, tarjottiin lisäksi mahdollisuutta päästä erilliseen pääsykokeeseen, jossa ohjelmointitaito varmistettiin näyttökokeella ja haastattelulla. Opiskelija saattoi saada tätä kautta myös opinto-oikeuden tietojenkäsittelytieteisiin.

Kansainvälisesti käydään parhaillaan laajaa keskustelua siitä, mitä vaikutuksia massiivisella ja avoimella korkeakoulutuksen verkkotarjonnalla tulee olemaan perinteiselle korkeakoulutukselle. Tiedon avoimuus tulee haastamaan korkeakoulujen monopolin korkeatasoisen osaamisen tuottajina. Vielä on kuitenkin varhaista arvioida, miten nopeasti globaalin tarjonnan hyödyntäminen yleistyy Suomessa ja millainen vastaanotto sen kautta saavutetulla osaamisella on suomalaisessa työelämässä.

3 Korkeakoulutusrakenteiden tarkastelua

3.1 Korkeakoulutukseen hakeutuminen

Hitaat siirtymät korkeakoulutukseen

Korkeakouluissa on laskennallisesti runsaasti koulutuspaikkoja suhteessa nuorten ikäluokkaan. Aloituspaiikkoja on noin puolelletoista ylioppilasikäluokalle. Korkeakoulutuksen laaja tarjonta ei ole kuitenkaan tarkoittanut sitä, että nuoret löytäisivät nopeasti opiskelupaikan korkeakoulutuksesta. Ongelmaa on tarkasteltu monissa tutkimuksissa ja selvityksissä. Viimeksi opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmä selvitti vuonna 2010 koulutukseen siirtymistä ja tutkinnon suorittamista (Ei paikoillanne, vaan valmiit, hep!, OKM 2010:11).

Koulutustarjontaa laajennettiin etenkin 1990-luvulla merkittävästi sekä yliopistoissa että ammattikorkeakouluissa. Työryhmän tekemän selvityksen mukaan siirtyminen toiselta asteelta korkeakoulutukseen ei kuitenkaan ole nopeutunut. Kysyntä ylittää edelleen tarjonnan. Syksyllä 2011 alkavaan korkeakoulutukseen haki yhteishaun kautta yhteensä 157 700 henkilöä. Paikan korkeakoulutuksessa vastaanotti vajaat 56 000 henkilöä.

Ammattikorkeakoulujärjestelmän luomisella on ollut merkitystä ammatillisen perustutkinnon suorittaneiden jatkokoulutusväylänä. Nykyisin suhteellisesti enemmän toisen asteen ammatillisen tutkinnon suorittaneita aloittaa korkeakouluissa kuin ennen ammattikorkeakoulujen perustamista. Koulutusnetin tilastojen mukaan syksyllä 2011 alkaneessa koulutuksessa ammatillisella tutkinnolla hakeneita, hyväksytyjä ja paikan vastaanottaneita on huomattavasti enemmän ammattikorkeakouluissa kuin yliopistoissa. Yliopistoihin kevään 2011 yhteishaussa hyväksytyistä 95 prosenttia oli ylioppilaita. Ammattikorkeakoulujen nuorten koulutukseen hyväksytyistä 25 prosentilla oli ammatillinen perustutkinto.

Noin kolmasosa ylioppilaista ei hae korkeakouluun välittömästi ylioppilaskirjoitusten jälkeen. Opintojen nopeuttamista pohtineen työryhmän muistiossa todetaan, että lukioiden opiskelevien työelämäntuntemus ei ole riittävä. Monen opiskelijan jatko-opintosuunnitelma ei hahmotu lukion aikana. Tehdyt valinnat ovat usein sukupuolisidonnaisia. Työryhmä ehdotti toisen asteen opinto-ohjauksen tehostamista mm. lisäämällä opinto-ohjaajakoulutusta sekä sitä, että jokainen lukio-opiskelija laatisi osana opinto-ohjausta henkilökohtaisen jatko-opintosuunnitelman lukion aikana.

Tutkintoon johtavaan koulutukseen hakeutuvat voidaan aiempien korkeakouluopintojen perusteella jakaa kolmeen hakijaryhmään. Suurin ryhmä eli noin kaksi kolmannesta koulutukseen hyväksytyistä muodostuu ensimmäistä korkeakoulupaikkaansa hakevista. Tällä ryhmällä ei ole aiempaa korkeakoulututkintoa tai opiskeluoikeutta tutkintoon johta-

vassa koulutuksessa. Toinen hakijaryhmä muodostuu alan vaihtajista, joilla on joko aiempi korkeakoulututkinto tai opinto-oikeus tutkintoon johtavassa koulutuksessa toisella koulutusosalalla. Heidät valitaan pääsääntöisesti samojen valintaperusteiden mukaan kuin ensimmäistä opiskelupaikkaansa hakevat. Kolmannen hakijaryhmän muodostavat hakijat, jotka siirtyvät jatkamaan opintojaan toisessa koulutuksessa opintojensa aikana tai tutkinnon suoritettuaan (siirtyjät). Toisin kuin kahdessa muussa ryhmässä, siirtyminen ei tarkoita kokonaan uusien opintojen aloittamista, vaan opintojen jatkamista siten, että alkuperäiset opinnot keskeytyvät siirtymisen seurauksena ja jatkuvat uudessa koulutuksessa. Alan vaihtajat ja siirtyjät muodostavat noin kolmanneksen koulutukseen hyväksytyistä. Ryhmien koot sekä hakijoissa että hyväksytyissä vaihtelevat kuitenkin erittäin paljon korkeakoulutuksen, koulutusaloittain ja varsinkin hakukohteiden tasoilla.

Uusien ylioppilaiden osuus kaikista yliopistojen kevään 2011 yhteishauissa paikan vastaanottaneista oli 35 prosenttia. Ammattikorkeakoulujen nuorten yhteishauissa uusia ylioppilaita oli 25 prosenttia paikan vastaanottaneista. Paikan saamista ja opintojen aloittamista korkeakoulutuksessa suoraan toisen asteen opintojen jälkeen viivästyttää se, että kolmannes opiskelupaikoista menee jo tutkinnon suorittaneille tai opiskelupaikan omaaville. Opintojen aloittamista viivästyttää lisäksi se, että nuoret myös hakevat yhä uudelleen haluamalleen koulutusosalalle.

Hanna Norin väitöskirjatutkimuksessa (Turun yliopisto, 2011) hakijan iällä oli muista taustatekijöistä riippumaton vaikutus opiskelemaan pääsyyn siten, että todennäköisyys päästä opiskelijaksi väheni hakijan iän kohotessa. Vuoden 2003 opiskelijavalinnoissa parhaiten opiskelemaan pääsivät tutkimuksen mukaan kaikkein nuorimmat, alle 20-vuotiaat hakijat, jotka useimmiten olivat saman kevään ylioppilaita. Hakijoilla, joilla oli aiempaa koulutusta, vain korkea-asteella tehdyt suoritukset paransivat sisäänpääsymahdollisuuksia.

Korkeakoulutuksen aliedustetut ryhmät

Koulutuksellista tasa-arvoa pohtinut työryhmä tilasi työnsä pohjaksi aineistoa koulutuksellisen tasa-arvon nykytilasta sukupuolen ja sosiaalisen taustan mukaan. Tästä aineistosta käy ilmi erityisesti korkeakoulutuksen osalta mm. seuraavaa (OKM 2012:28):

Sukupuoli

- ammattikorkeakoulututkintoa opiskelevista (nuorten koulutus) 52,5 prosenttia on naisia, ylempää ammattikorkeakoulututkintoa opiskelevista 53,4 prosenttia
- muussa kuin tekniikan ja liikenteen alan ammattikorkeakouluopetuksessa on naisia on 69 prosenttia
- naisten osuus yliopisto-opiskelijoista on 62 prosenttia
- 30-vuotiaista miehistä korkeakoulututkinnon on suorittanut 31 prosenttia, naisista 48 prosenttia

Korkeakoulutuksen sukupuolittaisen jakautumisen kannalta suuri merkitys on jo aiemalla koulutusvalinnalla: lukio-opiskelijoista miehiä on noin 43 prosenttia ja naisia 57 prosenttia.

Perhetausta

- alempaa ja ylempää korkeakoulututkintoa opiskelevien isistä 26 prosenttia on ylempiä toimihenkilöitä, 10 prosenttia työntekijäammateissa toimivia
- ammattikorkeakoulututkintoa opiskelevien isistä 18 prosenttia on ylempiä toimihenkilöitä, 20 prosenttia työntekijäammateissa toimivia
- ylemmän korkeakoulututkinto-opiskelijoiden isistä ja äideistä neljänneksellä on korkeakoulututkinto, vastaava osuus ammattikorkeakouluopiskelijoiden äideistä on 16 prosenttia ja isistä 12 prosenttia
- vanhempien tulot ovat yhteydessä lasten koulutukseen: ammatillisessa koulutuksessa opiskelevien isistä viidennes ja lukiolaisten isistä 40 prosenttia kuuluu ylimpään tuloluokkaan (yli 46 817 euroa vuodessa), alempaa ja ylempää korkeakoulututkintoa opiskelevien isistä 39 prosenttia ja ammattikorkeakoulututkintoa opiskelevien isistä 29 prosenttia
- maahanmuuttajilla on Suomessa 10 prosenttiyksikköä heikompi korkea-asteen koulutuksen suoritusprosentti (24 %) kuin EU:n keskiarvo (34 %)

Turun yliopiston koulutussosiologian tutkimuskeskuksen tutkimuksen (Kivinen ym., Yhteiskuntapolitiikka 5/2012) mukaan akateemisista ja ei-akateemisista taustoista korkea-koulutukseen päässeiden ero on kaventunut merkittävästi vuodesta 1970 vuoteen 2010, mutta eriarvoisuus olisi 2010-luvulle tultaessa kääntynyt hienoiseen kasvuun.

Avoin korkeakouluopetus

Avoimien yliopistojen ja avoimien ammattikorkeakoulujen tarjoavat kaikille mahdollisuuden opiskella korkeakouluopintoja. Avoimen yliopisto- ja ammattikorkeakouluopetuksen tavoitteena on edistää koulutuksellista ja alueellista tasa-arvoa sekä elinikäistä oppimista. Yliopistolain 2§:ssä todetaan, että yliopistojen tulee tehtäviään hoitaessaan edistää elinikäistä oppimista, johon avoin yliopisto-opetus osaltaan tarjoaa hyvät edellytykset. Avointa yliopisto-opetusta järjestetään kaikissa yliopistoissa ja avointa ammattikorkeakouluopetusta kaikissa ammattikorkeakouluissa. Avointa korkeakouluopetusta järjestetään yhteistyössä vapaan sivistystyön toimijoiden kuten kesäyliopistojen, kansanopistojen sekä kansalais- ja työväenopistojen kanssa. Yliopistojen yhteistyöverkostossa yli puolet järjestettävästä opetuksesta järjestää kesäyliopistot. Verkko-opetuksen ja -ohjauksen kasvaessa yliopistojen itse järjestämän opetuksen määrä on ollut kasvava. Avoimessa ammattikorkeakouluopetuksessa vastaava yhteistyötä vapaan sivistystyön toimijoiden kanssa on vain joillakin yksittäisillä ammattikorkeakouluilla vasta käynnistetty.

Avoimien yliopisto-opintojen tai avoimien ammattikorkeakouluopintojen annettavat opinnot ovat opetusta antavan yliopiston tai ammattikorkeakoulun tutkintojen osia, joihin myönnetään ajallisesti ja sisällöllisesti rajattu opinto-oikeus. Opinto-oikeus myönnetään joko opintokokonaisuuksiin (esim. perusopinnot, aineopinnot) tai yksittäisiin opintojaksoihin.

Vuonna 2011 avoimia yliopisto-opintoja opiskeli 72 945 opiskelijaa (nettoluku) ja avoimia ammattikorkeakouluopintoja 9 155 opiskelijaa. Opintopisteitä avoimessa yliopisto-opetuksessa suoritettiin tuolloin 342 155 op ja avoimessa ammattikorkeakouluopetuksessa 45 902 op. Tarjottujen opintopisteiden määrä avoimessa yliopisto-opetuksessa vuonna 2011 oli 46 274. Ammattikorkeakouluissa opiskelu tapahtuu tutkinto-opintoihin

integroiduissa ryhmissä, missä osallistumismahdollisuus on periaatteessa lähes kaikkeen opetukseen käytännön reunaehtojen ja tosiasiallisten pohjatietojen rajoissa, joten vastaava tarjontalukua ei ole saatavissa.

Viime vuosien aikana ei avoimessa yliopisto-opetuksessa opiskelevien määrässä eikä opintosuorituksissa ole tapahtunut merkittäviä muutoksia, mutta tarjottujen opintopisteiden määrä on ollut selkeämmin laskusuunnassa. Avoimessa yliopisto-opetuksessa tarjottujen opintopisteiden määrän muutokseen on vaikuttanut osaltaan vuonna 2010 voimaan tullut asetus yliopistojen toiminnassa perittävistä maksuista, jolla opetus rajattiin yksiselitteisesti tutkintojen osiksi. Tällöin opetustarjonnasta poistui myös yliopisto-opintoihin orientoivat ja opiskelunvalmiuksia kehittävät opinnot.

Avoimen yliopisto-opetuksen koko opetustarjonta julkaistaan avoinyliopisto.fi -verkkopalvelussa, joka on osoittautunut toimivaksi ja jo vakiintuneeksi kansalaispalveluksi. Vuonna 2011 verkkopalvelussa oli käynnejä 1 469 251. Käynneistä hieman yli 40 % oli uusia käynnejä. Vastaavaa opetustarjontatietojen yhteistä julkaisupalvelua ei avoimen ammattikorkeakouluopetuksen osalta ole vaan kukin ammattikorkeakoulu tiedottaa opinnoista mm. omilla verkkosivuillaan.

Avoimen yliopisto-opetuksen järjestämisessä pääpaino on opintojen saavutettavuudella ja opiskelun mahdollistavilla joustavilla, monimuotoisilla toteutustavoilla tieto- ja viestintätekniiikkaa tehokkaasti hyödyntäen. Monimuotoisessa opetuksessa on usein yhdistetty lähiopetusta itsenäiseen opiskeluun sekä opiskeluun verkko-oppimisympäristössä, jolloin pääpaino on oppimista edistävissä ohjauksellisissa toimenpiteissä (sulautuva oppiminen ja ohjaus). Läsnaoloon (ml. etäosallistuminen) perustuvissa toteutuksissa opetus järjestetään ensisijaisesti viikonloppuisin ja iltaisin. Tavoitteena myös on, että luennoista saadaan luentotalenne, jolloin opiskelija voi kuunnella ne parhaiten itselleen soveltuvana aikana ja tarvittaessa myös kerrata luento-opetuksen antia. Tavoitteena on ajasta ja paikasta riippumattoman opiskelun mahdollistaminen ja edistäminen. Ohjauksen kehittäminen oppimisprosessien edistämiseksi on nykytilanteessa keskeisessä asemassa. Avointa yliopisto-opetusta järjestetään ympäri vuoden, joten opiskelu myös kesällä on useimmissa yliopistoissa mahdollista. Avoimessa ammattikorkeakouluopetuksessa opetus järjestetään pääsääntöisesti tutkinto-opetukseen integroituna. Myös avoimessa yliopisto-opetuksessa osa opetuksesta on järjestetty vastaavalla tavalla.

Sekä avoimessa yliopisto-opetuksessa että avoimessa ammattikorkeakouluopetuksessa toiminnan rahoitus perustuu perusrahoitukseen ja avoimesta korkeakouluopetuksesta perittävään opintomaksuun. Opiskelijoilta voi periä enintään kymmenen euroa opinto-oikeuteen kuuluvaa opintopistettä kohden. Perusrahoitus määräytyy suoritusperusteisesti (suoritetut opintopisteet kalenterivuositain). Avoimen yliopisto-opetuksen suoritteet sisältyvät yliopistoille laskennallisen mallin mukaan myönnettävän perusrahoituksen koulutusosuuteen (41 %), jonka mukaan avoimena yliopisto-opetuksena ja erillisinä opintoina suoritettujen opintojen osuus on 2 %. Ammattikorkeakouluissa avoin ammattikorkeakouluopetus sisältyy tällä hetkellä perusrahoitukseen ilman erillisindikaattoria. Sekä yliopistoissa että ammattikorkeakouluissa valtion myöntämä perusrahoitus kohdennetaan avoimeen korkeakouluopetukseen kunkin korkeakoulun itsenäisesti päättämällä tavalla.

Opiskelijalla on mahdollisuus hakeutua avoimessa korkeakoulussa suoritettujen opintojen perusteella tutkinto-opiskelijaksi. Koska suoritettujen opintojen osuus on 2 %, ovat ne sellaisenaan jo osa suoritettua tutkintoa. Tutkintotavoitteisesti avoimessa yliopisto-opetuksessa opiskelevat hakevat tutkinto-opiskelijaksi joko yliopiston päävalinnan tai erillisvalinnan kautta. Erillisvalinnassa opiskelijat valitaan suorittamaan alemmaa ja/tai ylempää korkeakoulututkintoa aikaisempien korkeakouluopintojen perusteella. Avoimen yliopiston

väylä on tarkoitettu tutkintotavoitteisesti opiskeleville, jotka ovat suorittaneet yliopistojen tiedekunnissa tai vastaavissa elimissä tehdyn määrittelyn mukaisesti tietyssä oppiaineessa vaadittavan määrän opintoja ja ovat näin kelpoisia hakemaan tutkinto-opiskelijaksi yliopiston erillisvalinnassa pääsääntöisesti ilman erillistä valintakoetta.

Vuonna 2011 avoimien yliopisto-opintojen perusteella erillisvalinnassa tutkinto-opiskelijaksi haki 733 opiskelijaa, joista opiskelijaksi hyväksyttiin 539 opiskelijaa (73,5 %). Avoimen yliopiston väylän kautta hakeneiden määrä vuonna 2011 oli noin prosentin kaikista vuoden aikana avoimessa yliopisto-opetuksessa opiskelleista ja opiskelijaksi valittujen osuus vastaavasti 0,7 %. Avoimen yliopiston väylä onkin sen alkutaipaleelta asti todettu kapeaksi, ahtaaksi mahdollisuudeksi päästä yliopistoon. Vuositasolla opiskelijaksi valittujen osuus on ollut noin 0,5–0,8 % kaikista avoimessa yliopisto-opinnoissa opiskelleista. Toisaalta on kuitenkin selvää, että jo tehdyt tutkintoon sisältyvät opinnot nopeuttavat tutkinto-opiskelijaksi valmistumista. Aiempien selvitysten mukaan avoimen väylän kautta tutkinto-opiskelijoiksi siirtyneet ovat hyvin motivoituneita ja etenevät tavoitteellisesti opinnoissaan eikä heidän opintomenestyksensä ole päävalinnan kautta valittuja heikompa. Avoimessa ammattikorkeakoulussa on mahdollisuus hakea tehtyjen opintojen perusteella tutkinto-opiskelijaksi aikuiskoulutuksen yhteishaussa omassa valintakiintiössä. Pääsääntöisesti valintaan sisältyy myös valintakoe, joka voi olla myös soveltuvuusarvio tai haastattelu.

Avoimen yliopiston foorumin vuonna 2012 toteuttama selvitys aikuisten joustavista tuloreiteistä yliopistoon sekä avoimen yliopisto-opetuksen roolista tutkinto-opetuksen osana osoitti mm., että avoimen yliopisto-opintojen perusteella erillisvalinnassa (avoimen yliopiston väylässä) hakukelpoisuuteen vaadittavat opintopistesuoritukset ovat hyvin vaihtelevat niin yliopistojen välillä kuin saman yliopiston sisällä. Todettiin, että hakukelpoisuusrajauksia ei tulisi ainakaan kiristää ja että rajausten tulisi olla linjakkaita vähintään saman yliopiston sisällä opiskelijoiden tasavertaisen kohtelun turvaamiseksi. Selvityksessä ilmeni myös, että osassa yliopistoja on avoimessa yliopisto-opetuksessa mahdollista opiskella tietyillä koulutusaloilla kaikki kandidaatin tutkintoon sisältyvät opinnot. Joissakin yliopistoissa on näihin edellä mainittuihin opintoihin määritelty erillisvalinnassa oma kiintiö. Kaikissa yliopistoissa pidettiin tärkeänä, että tutkinto myönnetään tiedekunnista. Avoimen yliopiston väylään sisältyvien reittien, edellä mainittujen hakukelpoisuusehtojen ja valintakriteerien selkiyttämiseksi kaivataan toimenpiteitä.

Avoimiin korkeakouluopintoihin vuosien 2011–2012 aikana ilmoittautuneille opiskelijoille tehtiin marras-joulukuussa 2012 avointen yliopistojen ja ammattikorkeakoulutoimijoiden toimesta kysely, jolla kartoitettiin opiskelijoiden motiiveja, kokemuksia ja kehittämisehdotuksia avoimessa korkeakoulussa opiskelusta. Kyselyn sai hieman yli 50 000 avoimen yliopiston opiskelijaa ja yli 10 000 avoimen ammattikorkeakoulun opiskelijaa eri puolilta Suomea. Avoimen yliopisto-opetuksen vastausprosentti oli noin 12 % ja avoimen ammattikorkeakoulun kyselyn saaneista opiskelijoista siihen vastasi noin 13 %. Kyselyyn vastanneista valtaosa oli Uudeltamaalta, jotka opiskelevat eri puolella Suomea olevissa korkeakouluissa.

Kyselyn tulosten mukaan avoimessa yliopisto-opetuksessa ja avoimessa ammattikorkeakouluopinnoissa opiskelevien profiili on iän, sukupuolen, elämäntilannetta kuvaavien tekijöiden sekä opiskelumotiivien valossa hyvin samanlainen. Opiskelun syyt ja tavoitteet ovat moninaisia. Opiskelijoista yli puolet oli 30–49-vuotiaita ja lähes viidennes yli 50-vuotiaita työelämässä olevia henkilöitä. Valtaosa opiskelijoista on naisia, joilla merkittävin motiivi opintoihin oli työelämässä tarvittavan osaamisen täydentäminen. Työttömiä vastanneista oli alle 10 %. Vastaaajien joukossa oli myös tutkinto-opiskelijoita, jotka hyödynsivät opintoihinsa avoimen korkeakouluopetuksen tarjontaa.

Noin viidennes avoimen yliopiston kyselyyn vastanneista opiskelijoista piti merkittävimpänä motiivina opiskelulle tavoitteen hakeutua tutkinto-opiskelijaksi avoimen yliopiston väylän kautta. Vastaavan tavoitteen avoimen ammattikorkeakoulun opiskelijoista toi esille noin 15 % vastaajista.

Noin 70 % avoimen yliopiston vastaajien joukosta ilmaisi kiinnostuksensa tutkinnon suorittamiseen avoimen yliopisto-opetuksen kautta mikäli se olisi mahdollista. Lähes 60 % totesi, että edellä mainittu mahdollisuus olisi lisännyt opiskelumotivaatiota paljon tai melko paljon.

Suosituimmat koulutusalat avoimessa yliopisto-opetuksessa kyselyyn vastanneiden joukossa olivat kasvatus- yhteiskunta-, kauppatieteellisen ja psykologian koulutusalat sekä humanististen ja terveystieteiden koulutusalat. Myös kieliopinnot olivat suosittuja. Avoimessa ammattikorkeakoulussa valtaosa kyselyyn vastanneista oli opiskellut sosiaali-, terveys- ja liikunta-aloilla, seuraavaksi nousivat yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon alat sekä kolmanneksi tekniikan ja liikenteen ala. Noin 60–70 % kyselyyn vastanneista opiskelijoista totesi löytävänsä avoimen korkeakouluopetuksen tarjonnasta tarpeisiinsa vastaavaa koulutusta hyvin tai erittäin hyvin.

Valtaosa kyselyyn vastanneista oli tyytyväisiä opetuksen antiin ja koki saaneensa opinnoista vastineen tavoitteelleen opiskella. Opiskelijat arvioivat opintojen vastanneen työelämässä koettuun osaamisen kehittämisen tarpeeseen erittäin tai melko hyvin. Vaikka opintojen merkitystä suoraan työllistymiseen tai työuralla etenemiseen pidettiin vähäisenä tai sitä ei osattu arvioida, merkittävä osa opiskelijoista piti avoimessa korkeakouluopetuksessa saamaansa opetusta kuitenkin hyödyllisenä. Pääsääntöisesti opiskelijat arvioivat saamansa ohjauksen opintojen aikana riittäväksi, mutta vajaa kolmannes totesi saaneensa ohjausta liian vähän tai ei lainkaan.

Opiskelijoiden opiskeluvaihtelua avoimen yliopisto- ja ammattikorkeakouluopetuksen välillä näyttäisi tehdyn kyselyn tulosten mukaan ohjaavan aiempi koulutustausta. Suurimmalla osalla avoimessa ammattikorkeakouluopetuksessa vastanneista opiskelijoista oli joko ammatillinen tutkinto (35,2 %) tai ammattikorkeakoulututkinto (ml. ylempi ammattikorkeakoulututkinto, 32,1 %), kun avoimessa yliopisto-opetuksessa valtaosalla opiskelleista oli vähintään joko ylempi korkeakoulututkinto (ml. lisensiaatti, tohtorit, noin 30 %) tai ammattikorkeakoulututkinto (ml. ylempi ammattikorkeakoulututkinto, 25,3 %).

3.2 Opintojen eteneminen

Opintojen venyminen

Keskustelua korkeakoulujen pitkistä opintoajoista ja niiden lyhentämisestä on käyty vuosikausia. Opintoaikoja on yritetty lyhentää useilla erilaisilla keinoilla. Tällä hetkellä yliopistojen ylempään korkeakoulututkinnon mediaanisuuritus aika on 6,3 vuotta ja ammattikorkeakoulututkinnon 3,8 vuotta. Tutkintojen suoritusajoissa on kuitenkin paljon koulutusalaakohtaista vaihtelua. Opiskelijoiden joukossa on runsaasti niitä, jotka suorittavat vuoden aikana vähän tai eivät olleenaan opintopisteitä.

Koulutuksen tutkimuslaitoksen toteuttamassa Opintourat tutkimushankkeessa tarkasteltiin lukuvuonna 2001–2002 yliopisto-opintonsa sekä lukuvuonna 2003 ammattikorkeakouluopinnot aloittaneiden opiskelijoiden opintouria vuoden 2008 loppuun saakka. Tutkimuksen mukaan naiset etenivät maisterin tutkintoon selvästi useammin kuin miehet. Miehet keskeyttivät opinnot useammin, ja myös opintojen viivästyminen oli selvästi

tyypillisempää miehille. Myös koulutusala, opintojen aloitusikä, opiskelijan pohjakoulutus ja vanhempien pohjakoulutus vaikuttavat opintouriin.

Opintojen viivästyminen on jonkin verran muita tavallisempaa pelkän ylioppilastutkinnon pohjalta aloittaneilla. Opintojen keskeyttäminen puolestaan oli tyypillisintä ilman ylioppilastutkintoa yliopistoon hakeutuneilla. Opinnot keskeytyivät muita tavallisimmin myös niiltä opiskelijoilta, joiden vanhemmilla ei ollut mitään ammatillista koulutusta. Tutkijoiden johtopäätöksenä oli, että yliopistokoulutuksen opintopolut ovat hyvin yksilöllisiä. Tarkastelujakson aikana osa opiskelijoista ei saanut suoritettua yhtään tutkintoa, mutta jotkut opiskelijat suorittivat samassa ajassa useita tutkintoja tai olivat edenneet tohtorin tutkintoon asti. Runsas neljännes opiskelijoista vaihtoi tarkastelujakson aikana opiskeluaansa tai opiskelupaikkaansa. Opiskelijoita lähtee eniten luonnontieteiden alalta, humanistiselta alalta ja teknistieteelliseltä alalta. Eniten opiskelijoita muilta aloilta saivat lääketiede, kauppatiede ja yhteiskuntatieteet. Myös ammattikorkeakouluopintojen valmistumisessa ja alan vaihtamisessa on suuria koulutusalaakohtaisia eroja. Vähiten valmistuneita ja eniten keskeyttäneitä oli luonnontieteiden sekä tekniikan ja liikenteen aloilla. Myös ammattikorkeakouluissa koulutusta vaihtaneita opiskelijoita oli yli neljännes. Opintojen aikainen työssäkäynti on yleistä molemmilla korkeakoulusektoreilla.

Yliopistojen tutkinonuudistuksen yksi tavoite oli tutkintojen suoritusaikojen lyhentäminen. Yliopistolakia muutettiin 1.8.2005 lukien siten, että tutkinnoille asetettiin tavoitteelliset suorittamisajat ja opinto-oikeutta rajoitettiin lukuvuonna 2005–2006 opintonsa aloittaneista opiskelijoista lähtien. Sekä alemmaa että ylempää korkeakoulututkintoa opiskelemaan otetulla opiskelijalla on oikeus suorittaa tutkinnot viimeistään kahta vuotta niiden yhteenlaskettua tavoitteellista suorittamisaikaa pitemmässä ajassa. Pelkästään alemmaa korkeakoulututkintoa opiskelemaan otetulla opiskelijalla on oikeus suorittaa tutkinto viimeistään yhtä vuotta sen tavoitteellista suorittamisaikaa pitemmässä ajassa. Pelkästään ylempää korkeakoulututkintoa opiskelemaan otetulla opiskelijalla on oikeus suorittaa tutkinto viimeistään kahta vuotta sen tavoitteellista suorittamisaikaa pitemmässä ajassa. Tutkinnon suorittamisaikaan ei lasketa poissaoloa, joka johtuu vapaaehtoisen asepalveluksen tai maanpuolustusvelvollisuuden suorittamisesta taikka äitiys-, isyys- tai vanhempainvapaan pitämisestä. Tutkinnon suorittamisaikaan ei lasketa muuta enintään neljän lukukauden pituista poissaoloa, jonka ajaksi opiskelija on ilmoittautunut poissa olevaksi. Opiskelijan katsotaan aloittavan tutkinnon suorittamisen siitä ajankohdasta, jolloin opiskelija vastaanottaa opiskelupaikan yliopistossa.

Yliopisto myöntää hakemuksesta opiskelijalle, joka ei ole suorittanut opintojaan säädettyssä ajassa, lisäaikaa opintojen loppuun saattamiseksi, jos opiskelija esittää tavoitteellisen ja toteuttamiskelpoisen suunnitelman opintojen saattamiseksi loppuun. Suunnitelmassa opiskelijan tulee yksilöidä suoritettavat opinnot ja aikataulu tutkinnon loppuun saattamiselle. Opiskeluoikeutta jatketaan, jos opiskelijalla huomioon ottaen hänen voimassa olevien ja puuttuvien opintosuoritustensa määrä ja laajuus sekä aikaisemmat päätökset lisäajan myöntämisestä, on mahdollisuus saattaa opintonsa loppuun kohtuullisessa ajassa. Yliopiston tulee lisäaikaa myöntäessään ottaa huomioon opiskelijan elämäntilanne. Opiskelija voi menettää opiskeluoikeutensa, jos hän ei ole suorittanut opintojaan lisäajan jälkeen tai jos hänelle ei ole myönnetty lisäaikaa.

Ammattikorkeakouluissa opiskeluoikeus on jo aiemmin ollut rajattu siten, että kokopäiväopiskelijan on suoritettava ammattikorkeakoulututkintoon johtavat opinnot viimeistään yhtä vuotta niiden laajuutta pitemmässä ajassa. Opiskelija voi olla tekemänsä poissaoloilmoituksen perusteella poissa yhteensä kahden lukuvuoden ajan. Tätä aikaa ei lasketa opintojen enimmäisaikaan. Opiskelija, joka ei ole suorittanut opintojaan säädettyssä ajassa,

menettää opiskeluoikeutensa, jollei ammattikorkeakoulu erityisestä syystä myönnä hänelle lisää aikaa opintojen loppuun saattamiseen.

Yliopistojen tutkinnonuudistuksen yhteydessä opetusministeriö tuki yliopistoissa toteutettua opetussuunnitelmien uudistamista sekä opintojen kuormittavuuden arviointia valtakunnallisen Walmiiksi Wiidessä Wuodessa –hankkeen kautta. Lisäksi ESR-ohjelmakaudella 2007–2013 on tuettu koulutuksesta työelämään siirtymistä useilla valtakunnallisilla hankkeilla, joissa on mm. kehitetty korkeakoulujen ohjausta ja työelämäyhteyksiä tavoitteena parantaa koulutuksen työelämävastaavuutta ja nopeuttaa korkeakoulutettujen siirtymistä tutkinnon suorittamisen jälkeen työelämään.

Ministeriön asettama työryhmä selvitti vuonna 2010, miten nuorten siirtymistä toiselta asteelta korkeakouluopintoihin ja sieltä työelämään voidaan nopeuttaa (OKM:n työryhmämuistioita ja selvityksiä 2010:11) Työryhmä esitti useita opintoprosessien tehostamista ja opiskelukyvyn parantamista koskevia toimenpiteitä. Työryhmän mukaan korkeakoulujen opetusjärjestelyt tulee toteuttaa siten, että opinnot on mahdollista suorittaa lainsäädännön mukaisessa tavoiteajassa. Koko lukuvuotta voidaan hyödyntää nykyistä paremmin opintoihin. Muita keinoja opintojen vauhdittamisessa työryhmän mukaan ovat mm. opintopsykologien palvelujen lisääminen korkeakouluissa, opiskeluympäristöjen kehittäminen tukemaan opiskelukykyä ja yhteisöllisyyttä sekä ryhmäytymistä edistävien opetusjärjestelyjen lisääminen.

Osaamisen tunnistaminen ja tunnustaminen

Korkeakouluissa tapahtuvaa aiemmin hankitun osaamisen tunnistamista linjattiin ministeriön asettamassa työryhmässä (Aiemmin hankitun osaamisen tunnustaminen korkeakouluissa -työryhmämuistio OPM 2007:4). Tavoitteena oli luoda yhtenäiset valtakunnalliset periaatteet toiminnalle. Työryhmän ehdotuksissa korostettiin, että korkeakouluilla tulee olla yhdenmukainen, luotettava ja läpinäkyvä järjestelmä aiemmin hankitun osaamisen tunnustamiseksi. Tunnustamisjärjestelmää sovelletaan korkeakoulututkintoon johtavassa koulutuksessa ja sitä voidaan soveltaa myös muuhun korkeakoulun järjestämään koulutukseen sekä ulkomailla hankitun osaamisen tunnustamiseen. Lisäksi korkeakoulujen tulee kehittää monipuolisia menetelmiä, joilla aiemmin ja muualla kuin muodollisessa koulutuksessa hankittu osaaminen voidaan tunnistaa. Keskeisiä työkaluja ovat osaamislähtöiset opetussuunnitelmat ja henkilökohtaiset opintosuunnitelmat.

Jatkotyössä painottui prosessien ja menettelyjen kehittäminen korkeakouluissa. Kehittämistyötä tehtiin valtakunnallisissa hankkeissa. Hankkeisiin sisällytyneisiin koulutuksiin osallistui ennen kaikkea opintoasiain hallinnon henkilökunta. Nytemmin huomiota on kiinnitetty osaamisen laatuun, sisältöihin sekä osaamisen kuvaamis- ja tunnustamistaitoihin. Koulutusten kohderyhminä ovat olleet erityisesti korkeakoulujen opettajat ja ohjaajat.

Lähes kaikissa korkeakouluissa on saatu kuntoon aiemmin hankitun osaamisen tunnistamisen ja tunnustamisen prosessikuvaukset ja toimintaohjeet. Tietojen ja suositusten saatavuudessa ruotsiksi ja englanniksi on edelleen puutteita. Osaamisperustainen opetussuunnitelma on edellytys osaamisen tunnistamiselle ja tunnustamiselle ja sen merkitys korostuu erityisesti muun kuin muodollisessa koulutuksessa hankitun osaamisen tunnustamisessa. Ongelmaksi on nähty se, että osaamiskuvaukset ovat usein kovin yleisellä tasolla.

Aiemmin hankitun osaamisen tunnistamisen ja tunnustamisen toimintaperiaatteet ja käytännöt vaihtelevat edelleen suuresti korkeakoulujen välillä kuin yksittäisen korkeakoulun sisälläkin. Toiminta on perustunut yhteistyössä laadittuihin suosituksiin, joita on autonomisissa korkeakouluissa toteutettu vaihtelevasti. Keskeisiä ongelmia ovat mm.

muun kuin formaalissa koulutuksessa hankitun osaamisen tunnistaminen ja tunnustaminen, siirtymät korkeakoulusektoreiden välillä, joustavuuden puute ja kielteiset asenteet.

Tarkasteltaessa opiskelijoiden muualla kuin omassa korkeakoulussa suorittamia opintopisteitä voidaan todeta, että niiden osuus tutkintoon kuuluvista opinnoista on melko vähäinen. Vuonna 2011 yliopistotutkintoihin kuuluvista opintopisteistä 89,3 prosenttia suoritettiin omassa yliopistossa. Ulkomailla suoritettuja opintopisteitä oli 2,1 %, avoimessa yliopistossa 3,2 % ja muissa suomalaisissa yliopistoissa 2,4 % tutkinnon opintopisteistä. Muualla suoritettujen opintopisteiden osuus oli ainoastaan 0,5 prosenttia. Ammattikorkeakouluissa tilanne oli samansuuntainen. Ammattikorkeakoulututkinnon opinnoista 2,5 % oli suoritettu yleissivistävässä tai ammatillisessa oppilaitoksessa, muissa ammattikorkeakouluissa 2,3 %, ulkomailla 1,7 % ja yliopistoissa 0,8 %. Muualla suoritettujen opintopisteiden osuus ammattikorkeakoulututkintoon kuuluvista opintopisteistä oli 1,1 %. Edellä kuvatuista tilastotiedoista ei kuitenkaan yksiselitteisesti ilmene, missä määrin aiemmin hankittua osaamista on tunnustettu osaksi tutkintoja, koska ne voidaan kirjata suoritetuksi siinä korkeakoulussa, jossa hyväksilukeminen on suoritettu.

Erityisesti muun kuin formaalissa koulutuksessa hankitun osaamisen tunnistaminen ja tunnustaminen on marginaalista. Tämä on osittain asennekysymys, mutta kyse on myös luotettavien ja uudenlaisten arviointi- ja tunnistamismenetelmien puutteesta. Edelleen arvioinnissa korostuu usein se, missä osaaminen on hankittu, eikä se, onko osaamista. Opiskelijalta edellytetään lisäksi usein täydellistä osaamista, vaikka korkeakoulussa voi suorittaa opintoja hallitsemalla vain osan kurssin sisällöstä.

3.3 Työelämässä olevien osaamistarpeisiin ja äkillisiin rakennemuutoksiin vastaaminen

Työmarkkinoiden toimivuuden turvaaminen rakennemuutoksessa

Hallitusohjelma sisältää lukuisia linjauksia työvoiman tarjonnan turvaamiseksi ja työmarkkinoiden toimivuuden parantamiseksi. Linjausten toimeenpano hajautuu laajalti, hallituksen osalta ainakin neljälle hallinnonalalle (työ- ja elinkeinoministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö, opetus- ja kulttuuriministeriö, valtiovarainministeriö), työmarkkinajärjestöille ja kunnille. Valtioneuvoston 31.5.2012 hyväksymässä työpoliittisessa periaatepäätöksessä määritetään hallitusohjelman ja hallituksen rakennepoliittisen kannanoton linjausten pohjalta yhteinen toimenpidekokonaisuus ja tarvittavat rakenteelliset uudistukset, joilla työmarkkinoiden toimivuus ja työvoiman tarjonta turvataan Suomen talouskasvun, työllisyyden ja hyvinvoinnin tukemiseksi.

Elinkeinorakenteen muutos on välttämätöntä ja toivottavaa Suomen talouskasvun, työllisyyden ja hyvinvoinnin kannalta. Parhailtaan käynnissä oleva elinkeinoelämän muutosaalto heijastuu työpaikkojen syntymisenä ja katoamisena sekä työn sisällön suurina muutoksina työelämässä. Työntekijän kannalta tämä tarkoittaa, että työuran aikana työn sisältö muuttuu ja työpaikkaa on vaihdettava. Työnantajalle osaavan työvoiman saatavuus ja korkea työn tuottavuus ovat vuorostaan tärkeitä kriteerejä yrityksen harkitessa tuotantonsa sijoittumista tai laajentamista.

Työmarkkinoiden hyvä toimivuus ja työvoiman tarjonnan turvaaminen on keskeisessä asemassa talouden kasvun, työllisyyden ja hyvinvoinnin turvaamisessa. Suomen työpoliitikka muodostaa rakennepoliittisen kokonaisuuden, jonka tavoitteena on:

- 1 Nopeasti työstä työhön -periaatteen tukeminen. Tähän tarvitaan toimenpidekokonaisuus, johon kuuluu tehokas työnvälitys, vaikuttavat aktiivitoimet ja kannustava sosiaaliturva.

- 2 Elinkeino- ja työelämän jatkuvan uusiutumisen tukeminen. Rakennemuutoksen hallinta, työelämän kehittäminen sekä jouston ja turvan kannalta tasapainoinen työläinsäädäntö ovat tämän osalta tärkeässä asemassa.
- 3 Koko työvoimapotentialin käyttöön saaminen. Tässä keskiössä on työvoiman tarjonnan pitkäkestoinen lisääminen. Työvoiman ammatillisen ja alueellisen liikkuvuuden edistäminen sekä työmarkkinoilta syrjäytymisen ehkäisy ovat keskeisiä toimintaloikoja.

Äkillisten rakennemuutosten hoitoon on kehitetty toimintamalli, jossa yhdistyvät työvoiman kysyntään vaikuttavat elinkeinopoliittiset sekä työvoiman tarjontaan vaikuttavat työvoimapolitiittiset (muutosturva) toimet. Kokemukset ovat hyviä. Hallitusohjelma painottaa tämän toimintamallin kehittämistä edelleen, ennakoivasti kehittämistä sekä alueellisten ja paikallisten valmiussuunnitelmien laadintaa.

Rakennemuutosten hoitamista varten on Voikkaasta (v. 2006) lähtien asteittain kehitetty ketterän reagoinnin toimintamalleja, joissa tavoitteena on rakennemuutostilanteissa saada ripeästi syntymään uuteen kilpailukykyiseen tuotantorakenteeseen perustuvia työstä työhön -ratkaisuja ja korvaavia työpaikkoja. Paikkakunta-kohtaisten äkillisten rakennemuutosten hoidosta saatujen kokemusten pohjalta toimintamallia on kehitetty laajojen eri alueita koskevien rakennemuutosten hoitoon. Tällaisia ovat meriteollisuuden, kone- ja metallituoteteollisuuden ja juuri nyt ajankohtaisen ICT-alan erittäin haasteelliset tuotantorakenteen muutokset.

Rakennemuutosten hoidossa ripeä ja mahdollisuuksien mukaan ennakoiva reagointi on välttämätöntä, ettei rakennemuutos pitkity. Jos rakennemuutos pitkittyy, työttömyyden ja pitkäaikaistyöttömyyden uhka on ilmeinen. Myös yritystoiminnan kannalta nopeat toimenpiteet ovat välttämättömiä. Rakennemuutosten hoitamisessa tavoitteena on ollut uuden kilpailukykyisen toiminnan aktivointi. Lähtökohtana on, että rakenteellinen muutos luo uusia mahdollisuuksia ja käynnistää kilpailukykyä vahvistavan muutosprosessin.

Muutosturvaa koskeva toimintamalli parantaa työntekijän asemaa tilanteessa, jossa hän on vaarassa tulla irtisanotuksi tai hänet on irtisanottu taloudellisten tai tuotannollisten syiden perusteella. Muutosturvan toimintamalli sisältää irtisanotun palkallisen vapaan uuden työn etsimistä varten, työllistymistä edistävien palveluiden ajalta korotettuna maksettavan työttömyyspäivärahan eli ansiopäivärahasa muutosturvan ansio-osan ja peruspäivärahasa muutosturvallisän sekä työllistymissuunnitelman.

Muutosturvan toimintamalli lisää työntekijöiden turvaa irtisanomistilanteissa ja pitkäkestoisissa lomautuksissa, antaa tukea työnhaussa sekä auttaa työllistymään mahdollisimman nopeasti uudelleen. Muutosturvan toimintamalli lisää mahdollisuuksia osallistua työllistymistä edistäviin toimiin sekä parantaa ja ylläpitää työnhakijoiden ammatillista osaamista.

Työnantajan tehtävänä on selvittää taloudellisilla ja tuotannollisilla perusteilla irtisanotavalle työntekijälle TE-toimiston tarjoamat palvelut irtisanomistilanteissa. Työnantajan on huolehdittava siitä, että työntekijä saa riittävästi oikeaa tietoa muutosturvasta ja sen toimintamallista.

Työ- ja elinkeinotoimistot tiedottavat työllistymisen ja muutosturvan toimintamallista sekä neuvovat ja auttavat työnantajia ja työntekijöitä sen toteuttamisessa. TE-toimistoissa työskentelee nimettyjä muutosturva-asiantuntijoita, jotka vastaavat työ- ja elinkeinohallinnon palveluista muutosturvatilanteissa.

Työ- ja elinkeinotoimistot tarjoavat muutosturvatilanteissa mm. infotilaisuuksia työntekijöille, työnhakupalveluita, työnvälitystä, työvoimakoulutusta, työkokeilua, yrittäjyyteen liittyvää neuvontaa ja tukea alkavalle yrittäjälle ja muita ammatillisia valmiuksia kehittäviä palveluita. TE-toimisto voi tukea myös liikkuvuusavustuksin työttömiä ja työttömyyden uhkaamia

työnhakijoita uuden työpaikan saannissa. TE-toimistosta haettavia liikkuvuusavustuksina maksettavia etuuksia ovat matkakustannusten ja muuttokustannusten korvaukset.

TE-hallinnon ja yrityksen yhdessä rahoittamana Muutos-koulutus voi olla tutkintoon tai sen osaan johtavaa taikka ammatillista jatko- ja täydennyskoulutusta. Koulutus voi olla toisen tai korkea-asteen opintoja, mutta ei kuitenkaan tutkijakoulutusta. Yliopisto- tai ammattikorkeakoulututkintoon tähtäävää koulutusta voidaan hankkia vain keskenjääneiden opintojen loppuunsaattamiseksi – niin yksilölle kuin ryhmällekin. Henkilöasiakkaalle, jolla on opistoasteen tutkinto tai vastaavantasoinen ulkomailla suoritettu tutkinto, voidaan hankkia saman alan korkeakoulututkintoon johtavia opintoja. Koulutuksen hankinta edellyttää OKM:n lausuntoa. Opiskelijaksi valitulla tulee olla opinto-oikeus yliopistossa. Korkeakoulu päättää opiskelijaksi ottamisesta.

Äkillisen rakennemuutoksen toimintamallin kehittämisen yhteydessä on käynnistetty useita erilaisia toimenpiteitä korkeasti koulutettujen osaamisen vahvistamiseksi ja heidän saattamiseksi uudelleen työmarkkinoille tai yritystoiminnan osajiksi.

Oikein ajoitettu ja kohdennettu koulutus työttömille vahvistaa ja monipuolistaa työelämässä tarvittavaa osaamista ja tarjoaa työmahdollisuuksia opetuksen ja tutkimuksen alalla. Jyväskylän seutukunnan 2009–2010 rakennemuutoksen hoitomallin yhteydessä esitetyissä toimenpiteissä korostuu koulutuksen ja tutkimuksen alalta tarjoutuvat työllisyysmahdollisuudet. Tavoitteena on ollut luoda uusia työllistymismahdollisuuksia ja yhteistyömuotoja koulutuksen, tutkimuksen ja yritysverkostojen parista.

Työvoimapolitiittinen aikuiskoulutus ja omaehtoinen opiskelu työttömyysetuudella tuettuna

Työvoimapolitiittisen aikuiskoulutuksen (työvoimakoulutus) tarkoituksena on työvoiman kysynnän ja tarjonnan tasapainottaminen, työttömyyden torjuminen ja työvoimatarpeen tyydyttäminen. Työ- ja elinkeinohallinto hankkii työvoimakoulutusta tätä varten myönnettyin määrärahoihin ensisijaisesti työttömille työnhakijoille ja työttömyysuhan alaisille aikuisille tarkoitettuna ammatillisena koulutuksena. Työvoimakoulutusta hankitaan aikuiskoulutuskeskuksilta, muilta ammatillisilta oppilaitoksilta, korkeakouluilta ja muilta koulutuspalvelujen tuottajilta. Työvoimakoulutuksen opiskelijoille maksetaan koulutusajalta koulutustukea, työmarkkinatukea, peruspäivärahaa tai ansiopäivärahaa. Kukin näistä jakaantuu perustukeen, ylläpitokorvauksiin ja erilaisiin korotusosiin.

Työvoimakoulutuksessa oli vuonna 2011 keskimäärin 30 200 opiskelijaa, mikä on 2 600 (8 %) vähemmän kuin edellisenä vuonna. Vuoden aikana koulutuksen aloittaneita oli 77 600, mikä on 7 700 (9 %) vähemmän kuin vuonna 2010. Hakemuksia työvoimakoulutukseen tehtiin vuonna 2011 185 000, mikä on 12 % vähemmän kuin vuotta aikaisemmin. Vuonna 2011 hakemuksista 42 % johti koulutuksen alkamiseen. Osuus on kaksi prosenttiyksikköä suurempi kuin vuonna 2010. Vuonna 2011 jätettiin hakijaa kohden keskimäärin 1,7 hakemusta kuten vuonna 2010. Vuoden 2011 aikana kaikista hakemuksista 73 % tehtiin sähköisesti verkon välityksellä, vuonna 2010 sähköisten hakemusten osuus oli 68 %.

Omaehtoisia opintoja opetushallinnon alaisissa tai yksityisen tahon oppilaitoksissa voi tietyin edellytyksin opiskella menettämättä työttömyysetuutta. Työttömyysetuudella tuetaan vain vähintään 25-vuotiaan henkilöasiakkaan ammatillista ja päätoimista opiskelua. Korkeakouluissa opintojen tulee johtaa alempaan tai ylempään korkeakoulututkintoon tai mainittujen tutkintojen osien suorittamiseen. Opinnot voivat olla myös avointa yliopisto- tai ammattikorkeakouluopetusta.

Opiskelun kestolle ei ole asetettu vaatimuksia, mutta työttömyysetuutta opiskelun tukemiseen voi saada enintään 24 kuukautta opintokokonaisuutta kohden. Työttömyysturvan ansio- ja peruspäivärahan enimmäisaika kuluu myös opiskelun aikana.

Opiskelun tukemisen ehtona on, että opinnot sisällytetään henkilön TE-toimiston kanssa tekemään työllistämissuunnitelmaan tai sitä vastaavaan suunnitelmaan ja että TE-toimisto on todennut koulutustarpeen ja arvioinut opiskelun parantavan opiskelijan ammattitaitoa ja mahdollisuuksia työmarkkinoilla.

Opintojen ajalta maksetaan työttömyyspäivärahaa tai työmarkkinatukea. Lisäksi maksetaan kulukorvausta. Jos opintoja ei voida tukea työttömyysetuudella, henkilöllä voi silti olla mahdollisuus opiskella työttömyysetuutta menettämättä sivutoimisesti.

4 Korkeakoulujen koulutusrakenteiden kehittämistä koskevat ehdotukset

4.1 Kehittämistarpeet ja tavoitetila

Suomalainen koulutusjärjestelmä toimii useimpien kansalaisten osalta hyvin edettäessä peruskoulun jälkeen ammatilliseen koulutukseen tai lukioon ja edelleen korkeakoulutukseen. Myös aikuisille, jo työelämässä toimineille on tarjolla monipuolisia koulutusmahdollisuuksia.

Osalle lukion jälkeinen korkeakoulutukseen pääsy tai siinä eteneminen kuitenkin osoittautuu kouluttautumishalukkuudesta huolimatta vaikeaksi. Aikuisille taas korkeakoulutukseen hakeutumisen kynnys voi olla korkea opintoihin pääsemisen vaikeuden tai opintojen kuormittavuuden vuoksi.

Koulutusjärjestelmä palvelee myös työelämän tarpeita pääasiassa hyvin. Koulutustarjonnan kattavuus eri ammatti- ja toimialojen tarpeisiin nähden on hyvä ja annettava koulutus on laadukasta. Kaikilla aloilla työvoiman koulutus rakenne ei kuitenkaan täysin vastaa tarvetta; työvoiman määrällinen tarjonta ei vastaa kysyntää, osaaminen jää jossain suhteessa vajavaiseksi tai osa koulutuksessa hankituista tiedoista ja taidoista jää käyttämättä. Koulutusjärjestelmä ei myöskään aina pysty vastaamaan nopeasti elinkeinoelämän rakennemuutosten aiheuttamiin tarpeisiin ja kokonaan uusien asiantuntijuuden alojen kehittymiseen.

Korkeakoulutukseen hakeutuu iältään, tavoitteiltaan ja toiveiltaan eri tavoin profiloituneita opiskelijoita. Tämän tulee heijastua sekä korkeakoulutuksen tarjontaan että korkeakoulutuksen johtaviin opintopolkuihin. Tavoitteena on, että korkeakoulujen tutkintorakenne, koulutustarjonta ja opintojen suorittamisen muodot vastaavat joustavasti yhteiskunnan ja työelämän nopeasti muuttuviin tarpeisiin ja tarjonta palvelee sekä nuorten että aikuisten koulutustarpeita.

Nuorten siirtymistä korkeakoulutukseen nopeutetaan opiskelijavalinnan uudistamisella ja opinto-ohjauksen kehittämällä. Korkeakoulutukseen tulee päästä nykyistä sujuvammin ja nopeammin ja suorittaa tutkinto tavoiteajassa nykyistä useammin. Tämän rinnalle tarvitaan kuitenkin lisää läpinäkyviä vaihtoehtoisia reittejä ja opintopolkuja, jotka mahdollistavat korkeakoulutasoisen osaamisen saavuttamisen vaiheittain edeten tai myöhemässä elämän vaiheessa. Erilaisten opintopolkujen tulee olla selkeitä ja ennakoitavia. Vaihtoehtoisia opintopolkuja kehitettäessä tulee huolehtia siitä, että ne eivät johda joko pitkiin suoritusaikoihin tai umpikujiin.

Tavoitetila

Korkeakoulutukseen pääsy on nopeaa ja sujuvaa. Tavoitteena on parantaa korkeakoulutukseen pääsyä välittömästi toisen asteen koulutuksen jälkeen.

Entistä useammalla on mahdollisuus korkeakouluopintoihin ja tutkintoja tai osaamista tuottavia kokonaisuuksia suoritetaan entistä enemmän. Väestön osaamistaso nousee ja koulutusmahdollisuuksia tarjotaan elinikäisen oppimisen periaatteen mukaisesti.

Korkeakoulujen tutkintorakenne ja koulutustarjonta vastaavat joustavasti yhteiskunnan ja työelämän muuttuviin tarpeisiin. Korkeakoulutuksessa on iältään, tavoitteiltaan ja toiveiltaan moninaiselle opiskelijajoukolla useita vaihtoehtoja tutkinnon suorittamiselle ja osaamisen saavuttamiselle, täydentämiselle tai uudelleen suuntaamiselle.

Lukion tai ammatillisen koulutuksen suorittaneiden koulutusura voi jatkua katkeamatta, ja aikuisten korkeakoulutukseen osallistumisen kynnyks on matala ja opiskelumahdollisuudet joustavia. Tutkintorakenne ja koulutustarjonnan alueellinen saatavuus tarjoavat todelliset mahdollisuudet entistä laajemmalle opiskelijajoukolla saavuttaa korkeakoulutasoista osaamista.

Tutkintoon johtava koulutus luo kestävän perustan työmarkkinoille siirtymiseen ja elinikäiselle oppimiselle. Joustavat rakenteet ja toimintamallit mahdollistavat kiinteän yhteyden koulutuksen ja työelämän välillä, katkeamattomat työurat ja yksilölliset opintopolut. Tehokkaat osaamisen tunnistamiseen ja tunnustamiseen liittyvät käytännöt tukevat työ- ja opintourien yhdistämistä.

Korkeakouluilla on valmius vastata rakennemuutosten aiheuttamiin osaamistarpeisiin monipuolisella koulutustarjonnalla sekä tutkimus- ja kehitystyöllä.

Opinnot suoritetaan nykyistä nopeammin ja joustavammin samalla pidentäen työuria.

Tavoitetilan saavuttamiseksi tarvitaan korkeakoulujen koulutusrakenteiden kehittämistä. Korkeakoulutuksen kehittämiseksi on käynnistetty useita kehittämistoimenpiteitä.

Korkeakoulujen opiskelijavalinnan uudistaminen on käynnistetty korkeakouluopintoihin sijoittumisen nopeuttamiseksi. Eduskunta käsittelee parhaillaan hallituksen esitystä (HE 44/2012) yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen hakumenettelyyn ja opiskelijavalintaan korkeakouluopintoihin pääsyn sujuvoittamiseksi. Esityksen mukaan yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen tutkintoon johtavaan koulutukseen haettaisiin korkeakoulujen yhteisessä valtakunnallisessa yhteishaussa ja ammattikorkeakoulujen neljä sähköistä hakujärjestelmää ja yliopistojen yksi sähköinen hakujärjestelmä yhdistettäisiin yhdeksi korkeakoulujen hakujärjestelmäksi.

Yliopistolakiin ja ammattikorkeakoululakiin ehdotetaan lisättäväksi säännös, jonka mukaan osa haettavista opiskelupaikoista voitaisiin varata henkilöille, jotka eivät ole aikaisemmin suorittaneet Suomen koulutusjärjestelmän mukaista korkeakoulututkintoa tai vastaanottaneet korkeakoulututkintoon johtavaa opiskelupaikkaa. Muutokset on tarkoitettu tulemaan voimaan vuoden 2014 alusta.

Hallituksen esityksen tavoitteena on osaltaan vaikuttaa korkeakouluopintojen aloittamisiin alenemiseen ja opiskelupaikkojen parempaan kohdentumiseen ja tätä kautta koulutusjärjestelmän tehostumiseen, korkeakoulutuksesta työmarkkinoille siirtymisen nopeutumiseen ja työllisyysasteen kohoamiseen. Uudistuksen pyrkimyksenä on sujuvoittaa korkeakouluopintoihin pääsyä edistämällä ilman korkeakoulupaikkaa olevien mahdollisuuksia hakea ja päästä korkeakoulututkintoon johtavaan koulutukseen. Tavoitteena on, että mahdollisimman moni ensimmäistä korkeakoulututkintoon johtavaa opiskelupaikkaansa

hakeva tulisi valituksi korkeakouluun ja täten korkeakoulutus olisi yhä useamman saatavilla. Esityksen tavoitteena on myös osaltaan edistää hallitusohjelman mukaisen nuorten yhteiskuntatakuun toteutumista.

Uudistus toteutetaan kahdessa vaiheessa. Vuonna 2015 toteutettavassa toisessa vaiheessa yhteishaun avulla on tarkoitus valita ainoastaan henkilöitä, jotka eivät ole aikaisemmin Suomen koulutusjärjestelmässä suorittaneet korkeakoulututkintoa tai vastaanottaneet korkeakoulututkintoon johtavaa opiskelupaikkaa. Tutkinnon suorittaneiden ja opiskelupaikan aiemmin vastaanottaneiden todelliset ja tasavertaiset mahdollisuudet alan vaihtamiseen turvataan yhteishaun ulkopuolisilla hauilla.

Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmassa linjattiin, että korkeakoulututkinnon suorittaneiden täydennyskoulutusmahdollisuuksia parannetaan luomalla laajoja osaamiskokonaisuuksia, erikoistumiskoulutuksia mm. nykyisten erikoistumiskoulutusten ja -opintojen pohjalta. Opetus- ja kulttuuriministeriö asetti kesäkuussa 2012 työryhmän valmistelemaan tarkemmat ministeriön ja korkeakoulujen yhteiset tavoitteet erikoistumiskoulutuksen kehittämiseksi ja laadunvarmistukselle sekä tarvittaville säädösmuutoksille. Työryhmän toimikausi päättyi 31.3.2013.

Korkeakoulut raportoivat opetus- ja kulttuuriministeriölle toimenpiteistään työurien pidentämiseksi vuoden 2012 alkupuolella. Näiden raporttien perusteella voidaan todeta, että yliopistot ovat laajalti uudistamassa kandidaattitutkintoja ja niihin johtavia opintoja. Ajatuksena on, että jatkossa opiskelijat valitaan nykyistä laajempiin kokonaisuuksiin. Erikoistuminen tapahtuisi opintojen aikana. Kandidaattivaiheen opintojen uudistamisessa yleistä on myös yhteisten opintojen (kieli- ja viestintäopinnot, menetelmäopinnot yms.) osuuden kasvattaminen. Myös ammattikorkeakouluissa on parhaillaan käynnissä laaja opetussuunnitelmien uudistamisprosessi. Ammattikorkeakoulut ovat siirtymässä moduulirakenteista tai osaamiskokonaisuuksista muodostettaviin tutkintoihin. Opetussuunnitelmia rakennetaan osaamisperusteisiksi. Sekä yliopistot että ammattikorkeakoulut ovat suunnittelemassa täydennyskoulutuksen tarjonnan uudistamista siten, että tutkintojen osia, moduuleja tai osaamiskokonaisuuksia voidaan hyödyntää täydennyskoulutusohjelmissa.

Yliopistojen uusi rahoitusmalli otettiin käyttöön vuonna 2013 ja ammattikorkeakoulujen rahoitusjärjestelmää ollaan uudistamassa siten, että se tulisi voimaan vuodesta 2014 lukien. Molemmissa uudistuksissa on pyritty luomaan korkeakouluille kannusteita laadukkaiden opinto- ja ohjausprosessien järjestämiseksi niin, että korkeakoulut huolehtivat siitä, että opinnot etenevät ja tutkinnot valmistuvat.

Rahoituksen määrään vaikuttavia rahoitustekijöitä ovat molemmissa malleissa muun muassa suoritettut tutkinnot, 55 opintopistettä suorittaneiden opiskelijoiden osuus, opiskelijapalautte ja valmistuneiden työllisten osuus. Rahoitustekijöistä erityisesti 55 opintopistettä suorittaneiden osuudella kannustetaan korkeakouluja kehittämään opetussuunnitelmatyötä ja tarkastelemaan sisältöjen tarkoituksenmukaista mitoittamista ja opintojen kuormittavuutta tutkinnoissa.

Rahoitusmalleissa on huomioitu myös avoimen avoimessa yliopistossa ja ammattikorkeakoulussa tai erillisissä opinnoissa suoritettut opintopisteet.

Edellä mainituilla toimenpiteillä voidaan osaltaan vaikuttaa korkeakoulutuksen pääsyn sujuvoittamiseen, opintoprosessien tehostamiseen ja koulutustarjonnan kehittämiseen. Työryhmän käsityksen mukaan nämä toimenpiteet eivät kuitenkaan yksistään riitä ratkaisuksi toimintaympäristössä tapahtuneisiin muutoksiin kuten työelämän rakennemuutokseen, osaamispotentiaalın täysimääräisen hyödyntämiseen ja koulutuksellisen tasa-arvon edistämiseen. Vaikutukset näkyvät täysimääräisesti vasta pidemmällä aikavälillä. Lisäksi tarvitaan täydentäviä ja nopeammin vaikuttavia toimenpiteitä.

Työelämässä ja laajemminkin yhteiskunnan jäsenenä toimittaessa tarvitaan yhä enemmän osaamista, jonka ajatellaan olevan erityisesti korkeakoulutuksessa kehitettävää ja kehittyvää: tieteellisen tiedon tuottamisen ja soveltamisen taidot sekä taiteellisiin konsepteihin liittyvät taidot, kyky analysoida, tulkita ja jakaa informaatiota, kyky ratkaista ongelmia, joihin ei ole säännönmukaista ratkaisua. Tällaisen osaamisen tarve lisääntyy yhtäältä ns. asiantuntija-ammateissa toimivien määrän kasvaessa. Toisaalta kyseistä osaamista tarvitaan yhä laajemmalti muissakin työtehtävissä, myös ns. työntekijätehtävissä tai niissä, jotka aiemmin on sellaisiksi mielletty. Molemmat tekijät edellyttävät toimia, joilla korkeasteista ja –tasoista osaamista saadaan entistä laajemmalle väestösosalle.

Suomessa koulutusjärjestelmä tarjoaa sekä korkeakoulutuksessa että ammatillisella koulutusuralla eteneville korkeita tavoitteita. Akateemisella uralla tällainen on esimerkiksi tohtorin tutkinto, ammatillisella uralla puolestaan näyttötutkintona suoritettava erikoisammattitutkinto. Viimeksi mainittujen tutkintovaatimukset sisältävät jo osin korkeasteelle tyypillisiä taitoja, mutta pääpaino on yleensä selkeästi korkea-tasoisessa ammatillisessa osaamisessa, jolle edelleen on työelämässä tarvetta. Erikoisammattitutkinnon jälkeen on mahdollista jatkaa korkea-asteen koulutuksessa, mutta jo tutkinto itsessään on alansa kokeneelle ammattilaiselle arvostettu ja arvostettava saavutus.

Tutkintorakenteen alemmilla portailla on useita vaihtoehtoja, mutta portaiden välit ovat osin suuria. Yleissivistävän tai ammatillisen toisen asteen tutkinnon jälkeen hyppy ensimmäiseenkin korkea-asteen tutkintoon on varsin pitkä. Elinkeinoelämän tarpeisiin vastaaminen ja muiden yhteiskunnallisten tavoitteiden saavuttaminen edellyttää, että korkeakoulutuksen tarjontaa avataan ja laajennetaan niin, että koulutukseen pääsyn kynnyks on matala ja että tutkintoportaiden väleissäkin voidaan suorittaa tavoitteellisesti korkea-asteen opintoja. Samalla voidaan edistää ammatillisen toisen asteen ja korkea-asteen opintojen välisten raja-aitojen purkua ja yhteyksien luomista. Korkeakouluopintojen osallistujapohjan laajentaminen ja tasa-arvoistaminen edellyttää tukeaa opiskeluvalmiuksien kehittämiseksi ja opintojen aikana.

Rakennetyöryhmän esittämät toimenpide-ehdotukset korkeakoulujen koulutusrakenteiden kehittämiseksi käsitellään seuraavassa luvussa. Toimenpide-esitykset tukevat työryhmän visiota avoimesta ja monipuolisesta korkeakoulutarjonnasta, joka pystyy joustavasti vastaamaan työelämän ja yhteiskunnan muuttuviin tarpeisiin sekä mahdollistaa erilaisia opintopolkuja tavoitteiltaan ja toiveiltaan erilaiselle opiskelijajoukolle.

4.2 Toimenpide-ehdotukset

Monipuolistetaan ja jäsennetään korkeakoulujen tarjontaa korkeakouludiplomeilla

Monissa maissa on usean tyyppisiä korkeakoulututkintoja eri tarpeisiin. Lyhyillä noin kaksivuotisilla korkea-asteen tutkinnoilla pyritään vastaamaan työelämän tarpeisiin ja myös laajentamaan korkeakoulutukseen osallistuvien joukkoa. Euroopan komission tiedonannossa koulutuksen uudelleenajattelusta (Rethinking Education) esitetään jäsenmaille lyhytkestoisten korkea-asteen tutkintojen käyttöönottoa osaamistason nostamiseksi erityisesti aloilla, joilla on puutetta osaavasta työvoimasta ja kasvupotentiaalia.

Vastaavanlaiset tutkinnot tai opintokokonaisuudet voisivat avata Suomessa uuden mahdollisuuden ja reitin laajaan korkeakoulutuskokonaisuuteen. Nykyisin ongelmana on, että korkeakoulujen avoimen tarjonnan kautta ei ole muodostunut opiskelijoille riittävästi ennakoitavia ja tavoitteellisia opintoja. Niiden arvo ja hyödynnettävyys jatko-opinnoissa ja työelämässä on usein epäselvä.

Työryhmä katsoi, että uudentyyppisiä korkeakoulutuskokonaisuuksia – ”korkeakouludiplomeja” – voitaisiin käynnistää rajoitettuna, opetus- ja kulttuuriministeriön taloudellisesti tukemana kokeiluna. Kokeilussa hyödynnettäisiin avoimen korkeakouluopetuksen tarjontaa, jotta tarjonta on alueellisesti laajasti saatavilla. Etukäteen määritellyt, nykyisiä korkeakoulututkintoja suppeammat osaamiskokonaisuudet voisivat palvella vailla aiempaa korkeakoulutusta olevia. Työelämässä oleville kokonaisuudet tarjoaisivat mahdollisuuden täydentää osaamistaan uuden alan opinnoilla.

Suomalaisissa korkeakouluissa tarjonta painottuu tutkintoon johtaviin opintoihin, joihin hakijoita on huomattavasti enemmän kuin tarjontaa. Korkeakoulujen tarjontaa monipuolistamalla ja avaamalla laajennetaan korkeakoulutukseen pääsyä ja täten puretaan hakijasumaa ja vähennetään tarpeettomia välivuosia. Osa kysynnästä olisi luontevaa kanavoida luomalla uusia vaihtoehtoisia polkuja korkeakouluopintoihin. Tällä olisi merkitystä myös koulutuksellisen tasa-arvon lisäämisessä. Tarjonnan jäsentäminen uudelleen täydentää opiskelijavalintojen uudistamisen tuomia ratkaisuja opintoihin siirtymisen nopeuttamisessa ja työurien pidentämisessä. Osa tutkintoon johtavan koulutuksen kysynnästä on tyydytettävissä täydennyskoulutuksella.

Korkeakoulujen rakenteellisella kehittämisellä pyritään korkeakoulujen laadun ja vaikuttavuuden vahvistamiseen ja vahvojen osaamiskeskittymien synnyttämiseen. Tämä on johtanut koulutustarjonnan kokoamiseen ja tutkintoon johtavan koulutuksen lakkaamiseen monilta paikkakunnilta. Yliopistokeskukset syntyivät 2000-luvun alussa vastauksena alueellisiin kehittämistarpeisiin ja niitä on kehitetty pääosin alueen rahoituksella ja rakennerahastovaroin. Viime aikoina yliopistokeskusten tehtävää on samalla suunnattu erityisesti aikuiskoulutukseen. Monilla alueilla on käynnistetty myös niin sanottuja maakuntakorkeakouluja, joissa alueen koulutustarpeista on huolehdittu usean toimijan yhteistyönä. Korkeakoulutarjonnan keskittyessä yliopistokeskuksilla ja maakuntakorkeakoulutyypillisillä rakenteilla sekä monimuoto-opetusta kehittämällä voidaan turvata korkeakoulutuksen alueellista saatavuutta. Keskeinen keino on tuoda korkeakoulujen tarjontaa paremmin alueille niiden osaamistason kehittämiseksi ja uudistamiseksi.

- 1 Toteutetaan vuosina 2013–2018 kokeilu, jossa korkeakoulut kehittävät tutkintojen osista jäsenynejä ja määritellyjä enintään 120 opintopisteen kokonaisuuksia korkeakoulutarjonnan monipuolistamiseksi. Tavoitteena ovat tunnistettavat osaamiskokonaisuudet, ”korkeakouludiplomit”, jotka palvelevat sekä vailla aiempaa korkeakoulutusta olevia että niitä, jotka haluavat täydentää tai uudelleen suunnata osaamistaan. Opiskelijalle myönnetään kokonaisuuden suorittamisesta todistus.

Kokeilun tavoitteena on selvittää työelämän tarvetta uudelaikaisille, nykyisiä korkeakoulututkintoja suppeammille kokonaisuuksille eri aloilla ja selvittää, miten ne parhaiten vastaavat taustaltaan erilaisten opiskelijaryhmien tarpeisiin ja voidaanko niiden avulla tehokkaasti edistää korkeakoulutuksen saavutettavuutta alueellisesti. Kokeiluun mukaan lähtevät korkeakoulut määrittelevät, miten kokonaisuudet muodostuvat ja millaista osaamista ne tuottavat eri aloilla. Tavoitteena on, että muodostumissäännöt ovat opiskelijalle ymmärrettäviä ja selkeitä opintopolkujen ennakoitavuuden varmistamiseksi.

Olemassa olevan korkeakoulutustarjonnan entistä laajempi hyödyntäminen edellyttää, että se on mahdollisimman näkyvää, avointa ja helposti löydettävissä. Koulutustarjonnan esittämistä keskitetysti sähköisessä palvelussa sekä haku- ja valintajärjestelmiä kehitettäessä varmistetaan, että korkeakoulutarjonta on kokonaisuudessaan avoimesti nähtävillä ja hakijan löydettävissä.

Kokeilun suunnitteluvaihe alkaa vuonna 2013. Opetus- ja kulttuuriministeriö tukee korkeakoulujen esittämien kokeiluhankkeiden suunnittelua ja toteutusta. Kokonaisuudet suunnitellaan yhteistyössä työelämän kanssa. Kokonaisuuksiin johtavia opintoja voi suorittaa vuodesta 2014 lähtien korkeakoulujen esittämällä aloilla. Opetus voidaan järjestää korkeakoulun päättämällä tavalla esimerkiksi hyödyntämällä avointa korkeakouluopetusta. Opetusta järjestettäessä hyödynnetään yliopistokeskusten ja maakuntakorkeakoulutyypisten rakenteiden mahdollisuuksia.

Kokeilua arvioidaan laaja-alaisesti ja arvioinnin pohjalta päätetään, onko kokonaisuuksista tarkoituksenmukaista kehittää pysyvä osa korkeakoulututkintojen järjestelmää.

Tutkintorakenteen joustavuutta lisätään

Yksi korkeakoulujen nykyiseen hakijasumaan olennaisesti vaikuttava tekijä on, että huomattavan suuri osa opiskelijapaikoista menee opiskelijoille, joilla on jo jokin toinen korkeakouluopiskelupaikka tai jotka ovat jo suorittaneet korkeakoulututkinnon. Jokainen uuden haun kautta alaa vaihtava tai toista tutkintoa suorittava pudottaa korkeakoulutuksen ulkopuolelle yhden ensimmäistä kertaa korkeakouluun pyrkivän nuoren. Opintojen alusta aloittaminen ja kokonaan uusille opiskelijoille suunnattujen alkuvaiheen opintojen suorittaminen on yleensä epätarkoituksenmukaista myös alan vaihtajan tai toisen tutkinnon suorittajan kannalta.

Parhaillaan toteutettava korkeakoulujen valintajärjestelmän uudistus ja siihen liittyvä mahdollisuus valintojen kohdentamiseen tulee osaltaan parantamaan tilannetta, mutta ei ratkaise koko ongelmaa. Korkeakoulujen opiskelijavalintojen uudistamisen yhteydessä on kartoitettu opiskelijoiden siirtymiseen liittyviä käytäntöjä ja menettelyitä. Yliopistoille ja ammattikorkeakouluille tehtyjen kyselyiden perusteella siirto-opiskelijan määrittelyssä on epäselvyyksiä, käytännöt eivät ole kaikin osin läpinäkyviä ja opiskelijat ovat osin eriarvoisessa asemassa vaihtaessaan korkeakoulua tai alaa.

Yliopistoissa ei nykyisellään vielä hyödynnetä kaksiportaisen tutkintorakenteen tuomia mahdollisuuksia käyttää opiskelupaikkoja tarkoituksenmukaisesti. Kandidaattivaiheen opintojen uudistaminen luo kuitenkin uusia mahdollisuuksia siihen, että opintoja voidaan suunnata uudelleen maisteriopinnoissa ilman tarvetta vaihtaa alaa ja aloittaa opintoja uudestaan.

- 1 Yliopistot kehittävät korkeakoulututkintoja siten, että kandidaattivaiheen opinnot voivat johtaa useampaan maisterivaiheen ohjelmaan sekä kehittävät asiantuntijuutta syventäviä ja osa-aikaisen opiskelun mahdollistavia maisteriohjelmiä. Tällä mahdollistetaan horisontaaliset siirtymät korkeakoululaitoksen sisällä ja kannustetaan opiskelijoita suorittamaan kandidaatin tutkinto ennen opintojen uudelleen suuntaamista.
- 2 Osana opiskelijavalintojen uudistamista korkeakoulut määrittelevät alakohteisessa yhteistyössä yhdenmukaiset kriteerit ensimmäisen ja toisen syklin aikaiselle siirtymiselle korkeakoulutuksessa.
- 3 Ylempien ammattikorkeakoulututkintojen asemaa työmarkkinoilla vahvistetaan ja selvitetään nimikkeisiin liittyviä ongelmia.

Avointa korkeakouluopetusta monipuolistetaan

Avoimien yliopisto- ja avoimien ammattikorkeakouluopetus tarjoavat kaikille mahdollisuuden opiskella korkeakouluopintoja. Opiskelun syyt ja tavoitteet ovat monenlaisia: yleissivistys, harrastukset, ammatillisen osaamisen lisääminen, tutkintoon johtavaan koulutukseen pääsy. Avoimella korkeakouluopetuksella on myös tärkeä sosiaalinen ja yhteiskuntaan kiinnittävä merkitys. Avoimen korkeakouluopetuksen tulee jatkossakin tarjota kaikille mahdollisuus korkeakouluopintoihin ja sivistykseen riippumatta taustasta tai opintojen motiivista.

Avoimien yliopisto- ja avoimien ammattikorkeakouluopetus voivat tarjota joustavan ja vaihtoehtoisen opintopolun laajempaan osaamiskokonaisuuteen tai korkeakoulututkintoon. Tällä hetkellä korkeakoulujen tarjoamat mahdollisuudet edetä opinnoissa vaihtelevat, eikä yhtenäistä ja läpinäkyvää käytäntöä ole. Vaihtoehtoisten opintopolkujen kehittämiseksi tarvitaan toimenpiteitä. Tällaisia ovat ehdottaneet mm. elinikäistä oppimista yliopistoissa pohtinut työryhmä (OKM 2005:38) ja koulutukseen siirtymistä ja tutkinnon suorittamista pohtinut työryhmä (OKM 2010:11). Viimeksi avoimen väylän kehittämiseen on ottanut kantaa koulutuksellisen tasa-arvon strategiaa valmistellut virkamiestyöryhmä (2012:28). Esityksistä huolimatta avoimen opintojen perusteella yliopisto-opiskelijaksi hakee vuosittain vain reilut 700 henkeä, joista noin 500 on tullut valituksi. Suurin osa avoimia korkeakouluopintoja suorittaneista hakee opiskelijaksi yhteishaun kautta. Avoimesta korkeakouluopetuksesta ei ole muodostunut laajasti hyödynnettyä, selkeää, ennakoitavaa ja tavoitteellista väylää tutkinto-opiskelijaksi.

Avoimen yliopisto-opetuksen tarjonta on keskittynyt muutamille aloille, eikä kaikilta osin suuntaudu niihin opintoihin, joilla olisi työllistymisen kannalta merkittävä vaikutus. Tarjontaa tulisi monipuolistaa niin, että saatavilla olisi eri alojen opintoja, ja että entistä suurempi osa olisi perusopintoja vaativampia.

- 1 Korkeakoulut valitsevat yhteishaun ulkopuolella tutkinto-opiskelijoiksi avoimessa korkeakouluopetuksessa suoritettujen opintojen perusteella hakijoita, joilla ei ole opiskeluoikeutta korkeakoulussa. Tavoitteena on muodostaa korkeakoulutukseen pääsyyllä selkeä vaihtoehto, jolla tehostetaan resurssien käyttöä sekä yksilön että korkeakoulun näkökulmasta. Mahdollisuus edetä avoimen korkeakouluopetuksen kautta tutkinto-opiskelijaksi tehdään läpinäkyväksi siten, että korkeakoulut ilmoittavat etukäteen, millä perusteilla erillisvalinta tapahtuu.
- 2 Korkeakoulujen ja ministeriön välisissä sopimuksissa asetetaan tavoitteeksi, että avoimesta korkeakouluopetuksesta tutkintoon etenevien määrä vähintään kaksinkertaistuu nykytasolta sopimuskaudella 2017–2020 laajentamalla koulutustarjontaa yhteiskunnan tarpeiden mukaisesti. Korkeakoulujen rahoitusmallissa tutkinnot ovat keskeinen rahoituskriteeri, jolloin korkeakouluilla on kannustin ottaa motivoituneita opiskelijoita tutkinto-opiskelijaksi. Opetus- ja kulttuuriministeriö seuraa korkeakouluille annettavassa palautteessa joustavien opintoväylien toimivuutta.
- 3 Avoimen korkeakouluopetuksen tarjontaa monipuolistetaan ja kehitetään niin, että mahdollistetaan sekä tutkintotavoitteisesti opiskelevien eteneminen että osaamiskokonaisuuksien luominen.
- 4 Avoimen korkeakouluopetuksen maksujen periaatteita tarkastellaan siten, että otetaan huomioon rahoituspohjan riittävyden turvaaminen, monipuolisemman tarjonnan mahdollistaminen ja laajojen osallistumismahdollisuuksien varmistaminen.

Korkeakoulujen esteettömyyttä parannetaan

Opinnoissa menestymiseen ja opintoihin hakeutumiseen vaikuttavat perhe- ja muusta kasvuympäristöstä peräisin olevat kulttuuriset ja sosiaaliset resurssit. Ne voivat muodostua korkeakouluopintojen esteeksi silloinkin, kun muut edellytykset oppimiseen ja työelämään olisivat olemassa.

Tästä johtuen on tarvetta myös opinnoille, jotka vahvistavat syrjäytymisvaarassa olevien nuorten itsearvostusta ja omanarvontuntoa sekä tukevat opiskelunvalmiuksien kehittymistä. Korkeakoulut eivät voi tästä kaikilta osin huolehtia, koko koulutusjärjestelmän tulisi olla tältä osin toimiva. Kansanopistojen omaehtoiseen oppimiseen, osallisuuteen ja yhteisöllisyyteen perustuva oppimisympäristö on hyvä, jo nyt toimiva ja tuloksellinen esimerkki. Kansanopistoissa voidaan edistää erilaisista taustoista tulevien uskoa omiin kykyihin ja parantaa tosiasiallisia opiskelumahdollisuuksia. Samanaikaisesti voi suorittaa myös myöhemmin hyväksiluettavia opintoja.

Koulutuksellisen yhdenvertaisuuden toteutuminen edellyttää esteettömyyteen ja osallisuuteen liittyvän tiedon jatkuvaa tuottamista ja levittämistä. Oppilaitoksissa toteutuva opintojen ohjaus sekä työ- ja elinkeinohallinnon piirissä tapahtuva ammatinvalinnanohjaus ovat merkittäviä vaiheita aliedustettujen ryhmien koulutuspolkujen rakentamisessa.

On myös tärkeää saattaa aliedustetuille ryhmille ja heidän järjestöillensä tiedoksi, että korkeakoulut tekevät suunnitelmallisesti työtä koulutukseen pääsyn ja opiskelun sekä oppimisen esteiden voittamiseksi. Viimeaikaiset selvitykset ja tutkimukset osoittavat, että aliedustettujen ryhmien opinnot viivästyvät usein koulutuksen ja työharjoittelujen organisointiin, tiedon puutteeseen, ennakkoluuloihin sekä pedagogisiin käytäntöihin liittyvistä syistä. Nyt pikemminkin tieto opiskelun esteistä leviää aliedustettujen ryhmien keskuudessa heikentäen motivaatiota ja karsien koulutukseen hakijoita.

Korkeakoulujen esteettömyyttä on kartoitettu selvityksillä ja tutkimuksilla. Korkeakoulujen esteettömyyshanke, ESOK (2006–2011) kokosi esteettömyyden hyviä käytäntöjä sekä laati suosituksia ja ohjeita yhteistyössä korkeakoulujen ja järjestöjen sekä muiden yhteistyökumppanien kanssa.

Maahanmuuttajat ja maahanmuuttajataustaiset ovat suomalaisessa korkeakoulutuksessa yksi selvästi aliedustettu ryhmä. Maahanmuuttaja- ja ulkomaalaistaustaisten osaamisvaatimuksiltaan muuttuvaan työelämään sijoittuminen ja yhteiskuntaan integroituminen edellyttävät, että erilainen kieli- ja kulttuuritausta ei heikennä heidän mahdollisuuksiaan päästä korkeakoulutukseen.

Maahanmuuttajien ja maahanmuuttajataustaisten korkeakoulutuksen pääsyn esteitä on pyritty poistamaan mm. kehittämällä ohjausta ja muita tukitoimia sekä parantamalla heidän edellytyksiään osallistua koulutukseen tarjoamalla ja kehittämällä valmentavaa koulutusta. Korkeakoulujen tulee edelleen syventää pedagogista osaamistaan aliedustettujen ryhmien kouluttamisessa.

Suomalaisen yhteiskunnan intressissä on turvata maahanmuuttajien ja maahanmuuttajataustaisten yhdenvertaiset koulutusmahdollisuudet muun väestön kanssa. Tämä edistää sekä sosiaalista koheesiota että osaamispotentiaalain hyödyntämistä.

Korkeakoulujen opiskelijavalintoja kehitettäessä on pohdittu mahdollisuuksia jakaa hakijoita eri ryhmiin erilaisen koulutustaustan perusteella sekä mahdollisuutta jonkun ryhmän positiiviseen erityiskohteluun. Tosiasiallisen yhdenvertaisuuden toteuttaminen saattaa edellyttää poikkeamisesta muodollisesta yhdenvertaisuudesta. Eduskunnan perustuslakivaliokunnan käytännössä positiivista erityiskohtelua ei ole pidetty perustuslain kannalta ongelmallisena, jos sille on perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävä peruste, ja jos se on

tavoitteen kannalta oikeasuhtaista ja tilapäistä. Tietyissä tilanteissa positiivinen erityiskohtelu voi olla jopa julkisen vallan velvollisuus, sillä julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Hyväksyttäväkään tarkoitus ei toisaalta oikeuta sellaista positiivista erityiskohtelua, joka asiallisesti merkitsee toisiin kohdistuvaa syrjintää.

Kysymykset mahdollisuudesta parantaa eri kulttuuri- ja kielitaustasta tulevien pääsyä korkeakoulutukseen kiintiöiden ja lisäpisteiden avulla edellyttävät oikeudellista selvittämistä. Ehdotuksessa valtioneuvoston strategiaksi koulutuksellisen tasa-arvon edistämiseksi esitetään, että opetus- ja kulttuuriministeriö asettaisi selvityshenkilön tarkastelemaan, miten toisaalta tietyillä koulutusaloilla aliedustetun sukupuolen osuutta opiskelijoissa voitaisiin parantaa ja toisaalta miten laajemmin korkeakouluissa aliedustettujen ryhmien osallistumista koulutukseen voitaisiin kasvattaa valintoja kehittämällä. Tässä yhteydessä on tarkoituksenmukaista tehdä selvitys, joka tarkastelee näitä kysymyksiä kokonaisvaltaisesti.

Korkeakoulukelpoisuudesta on säädetty yliopisto- ja ammattikorkeakoululaeissa. Tutkintoon johtaviin opintoihin voidaan ottaa opiskelijaksi myös määritellyn kelpoisuuden omaavien lisäksi ne, jolla korkeakoulu katsoo olevan riittävät tiedot ja taidot opintoja varten. Mahdollisuutta käytetään melko harvoin ja se on vähän tunnettu. Paremmat, yhtenäisemmät ja laajemmin tunnetut käytännöt mahdollistaisivat myös korkeakoulutuksessa epätyypillisten tai aliedustettujen ryhmien nykyistä joustavamman pääsyn opiskelijaksi.

- 1 Opetus- ja kulttuuriministeriö asettaa selvityshenkilön tarkastelemaan korkeakoulutuksessa aliedustettujen ryhmien koulutukseen osallistumisen edistämistä koulutuksellisen tasa-arvon edistämistä pohtineen työryhmän esittämällä tavalla. Samaan selvitykseen otetaan mukaan myös tarkastelu siitä, voidaanko positiivinen erityiskohtelu korkeakoulujen opiskelijavalinnoissa ulottaa eri kieli- ja kulttuuritaustasta tuleviin maahanmuuttajiin ja maahanmuuttajataustaisiin henkilöihin.
- 2 Korkeakoulut huolehtivat esteettömyydestä opiskelijavalinnoissa ja opintojen aikana. Esteettömyys otetaan huomioon kaikessa korkeakoulun toiminnassa. Korkeakoulut jatkavat esteettömyystyötä tekevässä ESOK-verkostossa korkeakoulujen saavutettavuutta koskevan tiedon levittämistä, kehittävät korkeakoulutuksessa erilaisille oppijoille soveltuvia menettelytapoja ja pedagogiikkaa.
- 3 Korkeakoulut kehittävät yhteistyössä valtakunnallisia kriteereitä ja menettelyitä korkeakoulukelpoisuuden osoittamiseksi ilman muodollista kelpoisuutta oleville. Tavoitteena on luoda ennakoitavia toisen mahdollisuuden opintopolkua, jos opiskelunvalmiudet on hankittu muutoin esimerkiksi työelämässä tai omatoimisella opiskelulla.

Osaamisen tunnistamista ja tunnustamista tehostetaan

Aiemmin hankitun osaamisen tunnistamisella ja tunnustamisella voidaan motivoida opiskelijoita ja tehostaa opintoja. Osaamisen tunnistamisen ja tunnustamisen edellytyksenä on, että arvioinnin perustana on tavoitteena oleva osaaminen, ei oppimistapa tai -paikka. Arviointiprosessin ennustettavuus ja läpinäkyvyys on tärkeä aiemmin hankitun osaamisen tunnustamisen kannalta ja osana opiskelua. Monipuolisia arviointimenetelmiä kehittämällä ja käyttämällä mahdollistetaan kullekin opiskelijalle soveltuvien opintopolkujen toteutuminen oppimiskokonaisuuden loppuun asti.

Lähes kaikissa korkeakouluissa on aiemmin hankitun osaamisen tunnistamiseen ja tunnustamiseen liittyvät prosessikuvaukset ja toimintaohjeet käytössä. Aiemmin hankitun

osaamisen tunnistamisen ja tunnustamisen toimintaperiaatteet ja käytännöt vaihtelevat edelleen suuresti korkeakoulujen välillä ja yksittäisen korkeakoulun sisällä. Muun kuin muodollisessa koulutuksessa hankitun osaamisen tunnustaminen on edelleen vähäistä. Muodollisen koulutuksen tunnustamisessakin on puutteita; korkeakouluilla ei ole yhtenäisiä selkeitä kriteereitä, joiden perusteella muualla suoritettut opinnot tunnustetaan omia tutkintovaatimuksia vastaaviksi. Osin kyse on myös asenteista, haluttomuudesta hyväksyä muualla suoritettuja opintoja täysimääräisesti. Korkeakouluissa tehty kehitystyö ja valtakunnalliset yhteishankkeet eivät siis toistaiseksi ole johtaneet systemaattiseen ja kattavaan osaamiseen tunnustamiseen ja tunnustamiseen korkeakoulututkintoon johtavissa opinnoissa.

Joissakin eurooppalaisissa maissa lainsäädäntö mahdollistaa Suomen tapaan aiemmin hankitun osaamisen tunnustamisen, mutta tätä koskevat päätökset tehdään korkeakouluissa ja korkeakoulut myöntävät tutkinnot. Ranskassa tunnustamista ja tunnustamista ohjataan valtion taholta vahvemmin. Eri ministeriöt ovat luoneet tunnustamista varten toimistoverkoston, jossa ministeriöiden määrittelemien periaatteiden mukaan hakijoita ohjataan aiemmin hankitun osaamisen tunnustamiseen ja järjestetään tätä koskevia arviointoja. Tunnustamisen kautta on mahdollista saada joko osa- tai koko tutkinto. Järjestelmä muistuttaa jossakin määrin suomalaista näyttötutkintojärjestelmää ja sen tutkintotoimikuntien tehtäviä. Ranskassa järjestelmän käyttöönotto on edellyttänyt, että oppimistuloksiin perustuvien tutkintovaatimusten kehittämiseen on tehty eri ministeriöissä kansalliset linjaukset. Ranskan mallin mukaisen järjestelmän rakentaminen edellyttäisi huomattavia taloudellisia panostuksia, jotta eri alojen ja koulutusasteiden osaamista voitaisiin arvioida koulutuksen ulkopuolisin ja kansallisesti yhtenäisin menettelyin.

Eräissä maissa on aiemmin hankitun osaamisen tunnustamisen ja tunnustamisen kehittäminen ja siihen liittyvä tiedotus ja hyvien käytänteiden levittäminen annettu jonkin olemassa olevan organisaation tehtäväksi. Joissakin maissa tätä varten on perustettu erillisiä keskuksia tai verkostoja. Nämä mallit ovat joustavampia ja kevyempiä tapoja edistää osaamisen tunnustamista ja antavat mahdollisuuden ottaa huomioon yksilöiden vaihtelevat tilanteet ja olosuhteet. Toisaalta riskinä on vaihteleva toiminnan laatu ja järjestelmän vähäinen hyödyntäminen, jos korkeakouluilla ei ole siihen selkeää kannustetta tai sanktiota.

Tutkintojen tunnustamisella tarkoitetaan päätöstä siitä, millaisen kelpoisuuden ulkomainen tutkinto antaa työtä tai opiskelupaikkaa haettaessa. Suomessa Opetushallitus päättää ulkomaisen tutkinnon tuottamasta virkakelpoisuudesta ja toimii myös tutkintojen kansainvälisen vertailun tiedotuskeskuksena.

Ammatinharjoittamisoikeuden myöntämisestä päättävät alakohtaiset viranomaiset. Yksityisen sektorin työnantajat arvioivat yleensä itse ulkomaisen tutkinnon antamaa pätevyyttä päättäessään työntekijöidensä valinnasta.

Korkeakoulut ja oppilaitokset päättävät ulkomaisen tutkinnon antamasta jatko-opintokelpoisuudesta ja ulkomailla suoritettujen opintojen hyväksilukemisesta Suomessa suoritettavaan tutkintoon. Opetushallitus neuvoo pyynnöstä korkeakouluja akateemisen tunnustamiseen liittyvissä kysymyksissä. Korkeakoulujen lisäksi Opetushallitus palvelee muita koti- ja ulkomaisia viranomaisia, oppilaitoksia ja yksittäisiä kansalaisia.

Globalisaation myötä ihmisten liikkuvuus lisääntyy ja tarve muualla suoritettujen tutkintojen ja osaamisen vertailuun kasvaa. Opetushallituksen suorittama tutkintojen tunnustaminen on toiminut hyvin, mutta tulevaisuudessa haasteet lisääntyvät. Lisäksi tarvetta olisi päätöksen jälkeiselle ohjaukselle ja neuvonnalle, jotta esimerkiksi tutkinnon täydentäminen suomalaisia vaatimuksia vastaavaksi onnistuisi nopeasti ja sujuvasti.

Suomessa aiemmin hankitun osaamisen tunnustamisen entistä laajempi hyödyntäminen edellyttää jatkotoimenpiteitä ja nykyistä parempaa ohjausta. Tutkinnonanto-oikeuden

laajentaminen korkeakoulujen ulkopuolelle edellyttäisi kuitenkin laajaa yhteiskunnallista keskustelua ja taloudellista panostusta arvioinnin ja tunnustamisen organisoimiseksi.

Korkeakoulujen uudet rahoitusmallit kannustavat korkeakouluja siihen, että opiskelijat etenevät opinnoissaan. Sujuva eteneminen edellyttää, että tutkinnot ovat kuormittavuudeltaan tarkoituksenmukaisia ja että opetus, oppimisen tuki ja oppimistulosten arviointi on laadukasta. Opetus- ja kulttuuriministeriön ohjausprosessia voidaan lisäksi kehittää siten, että tehokkaaseen osaamisen tunnistamiseen ja tunnustamiseen kiinnitetään huomiota.

Kattavan ja systemaattisen toiminnan turvaamiseksi osaamisen tunnistamiseen ja tunnustamiseen liittyvää yhteistyötä ja keskinäistä luottamusta tulee lisätä. Osaamisen tunnistamisen ja tunnustamisen edellytys – koskien sekä formaalissa koulutuksessa että muutoin opittua – on, että tavoitteena oleva osaaminen määritellään ja kuvataan tutkintovaatimuksissa. Lisäksi tunnistamisen ja tunnustamisen käytäntöjen tulee olla läpinäkyviä ja ennakoitavia. Käytäntöjen tulee olla mahdollisimman laajalti hyväksytyjä.

- 1 Perustetaan Suomeen osaamisen tunnistamisen ja tunnustamisen keskus. Sen tehtävänä on kehittää ja levittää valtakunnallisesti osaamisen tunnistamisen, arvioinnin ja tunnustamisen menettelyjä, avustaa korkeakouluja, oppilaitoksia sekä TE-hallintoa osaamisen tunnistamiseen ja tunnustamiseen liittyvissä asioissa sekä antaa suosituksia yksittäisissä tunnistamiseen liittyvissä erimielisyyksissä. Työstä opitun tunnustamiseen liittyvät prosessit vaativat erityistä kehittämistä.

Keskus kerää systemaattisesti tietoa tunnustamispäätöksistä, mikä luo pohjan johdonmukaiselle käytännölle jatkossa. Keskuksen toiminnan ja tiedotuksen kautta tietoisuus osaamisen tunnistamisen mahdollisuuksista paranee. Keskus seuraa aktiivisesti kansainvälisiä käytäntöjä ja levittää näitä koskevaa tietoa. Keskuksessa toteutetaan myös Opetushallituksen nykyiset tutkintojen tunnustamisen ja kansainvälisen vertailun tehtävät. Keskus neuvoo ja ohjaa tunnustamispäätöksen saanutta mahdollisesti tarvittaviin lisäopintoihin osaamisen täydentämiseksi.

Osaamisen tunnistamisen ja tunnustamisen keskuksen perustaminen valmistellaan yhteistyössä Opetushallituksen, korkeakoulujen, työ- ja elinkeinoministeriön, opetus- ja kulttuuriministeriön ja työelämän järjestöjen kanssa. Keskuksen toimintaan voidaan suunnata suunnittelurahoitusta työ- ja elinkeinoministeriöstä ja opetus- ja kulttuuriministeriöstä. Suunnitteluvaiheessa ratkaistaan keskuksen toiminnan järjestäminen ja arvioidaan toiminnasta aiheutuvat kustannukset ja rahoituspohjan muodostaminen.
- 2 Korkeakoulut hyödyntävät korkeakoulujen sähköisen hakujärjestelmän uudistuksen yhteydessä muodostuvaa tietovarantoa aikaisempien opintosuoritusten hyväksiluvussa ja siirtymissä korkeakoulusektorin sisällä.
- 3 Opetus- ja kulttuuriministeriö ottaa osaamisen tunnistamisen ja tunnustamisen käytäntöjen edistämisen osaksi korkeakoulujen ohjaus- ja palautejärjestelmää. Korkeakoulujen toimenpiteistä ja tavoitteista pyydetään erillisraportointia vuonna 2014.

Vahvistetaan korkeakoulujen ja TE-hallinnon osaamista ja yhteistyötä rakennemuutostilanteissa

TE-hallinto ja korkeakoulut ovat toimineet yhteistyössä rakennemuutosalueilla. Korkeakoulujen näkökulmasta nykyiset toimintatavat ja kilpailutukseen perustuvat koulutus-hankinnat eivät parhaalla mahdollisella tavalla tue pitkäjänteistä osaamisen kehittämistä.

Ongelmia on ollut mm. työelämän muutokseen vastaamiseen ja alueen tarpeisiin kehitetyissä niin sanotuissa muuntokoulutuksissa ja korkeakouluyhteisön ulkopuolella eri alueilla toteutetuissa koulutuksissa. Ne ovat usein arviointien mukaan olleet tehottomia, kalliita ja osaamisaloiltaan kapeita.

ELY-keskusten ja korkeakoulujen välistä kumppanuutta ja yhteistyötä tulee tehostaa erityisesti ennakoitotoiminnassa. Tämä merkitsisi säännöllisen ja luottamuksellisen yhteistyön aikaansaamista, jolla turvattaisiin ajantasaisen tiedon saaminen toisten toiminnasta ja suunnitelmista. Jatkuvan yhteistyön ja vuoropuhelun avulla hankkijat voisivat kehittää kilpailuttamisen käytäntöjä ja menettelyitä vastaamaan paremmin osapuolten tarpeita. Tavoitteena tulee olla vahvemman yhteistyöpohjan luominen ja suunnitelmallinen koulutustarpeiden ennakointi, joka edistäisi alueellisia koulutushankintoja.

Pitkäaikaisella kumppanuustoiminnalla tulisikin vahvistaa ELYjen ja korkeakoulujen välisiä verkostoja. Silloin myös suunnitelmallinen työllisyyden hoitoon tähtäävä hankintatoiminta rakentuisi pitkäjänteiseen toimintaan, jossa myös korkeakoulu osaisi varautua mahdollisiin nopealla aikataululla toteutettaviin koulutusratkaisuihin. Kilpailutukseen perustuvissa koulutushankinnoissa on etsittävä nykyisten menettelytapojen rinnalle uusia toimintamalleja, jotka mahdollistavat toiminnan kehittämisen työvoimahallinnon ja korkeakoulujen yhteistyönä. Tällä ei kuitenkaan saa vääristää kilpailua suhteessa yksityisiin koulutuksen tarjoajiin. Myös tutkimukseen perustuvaa osaamisen kasvattamista on hyödynnettävä nykyistä paremmin.

- 1 Vahvistetaan korkeakoulujen osaamista ja kykyä vastata äkillisiin ja jatkuvaan rakennemuutoksiin terävöittämällä TE-hallinnon, ELY-keskusten ja korkeakoulujen välistä yhteistyötä, siten että siinä painottuu ennakointi sekä tutkimukseen perustuvan tiedon hyödyntäminen uusien toimintamallien kehittämisessä.

5 Esitysten taloudelliset ja yhteiskunnalliset vaikutukset

Julkinen panostus korkeakoulujen toimintaan, työelämässä olevien osaamisen kehittämiseen sekä äkillisten rakennemuutosten aiheuttamiin muutostarpeisiin on huomattavaa, minkä vuoksi niihin suunnatut voimavarat on käytettävä mahdollisimman tehokkaasti. Korkeakoulujärjestelmän on tarjottava erilaisille ja eri tavoitteilla opiskeleville useita erilaisia mahdollisuuksia ja opintopolkuja korkeatasoisen osaamisen saavuttamiseksi. Työryhmän ehdotukset yhdessä jo käynnistettyjen kehittämistoimien kuten opiskelijavalinnan uudistamisen kanssa tuovat entistä useammalle mahdollisuuksia saavuttaa korkeakoulutasoista osaamista. Tämä edistää koulutuksellista tasa-arvoa, työvoiman osaamisen lisäämistä, väestön koulutustason nousua ja Suomen kilpailukyvyyn vahvistumista. Samalla pidennetään työuria niiden alusta, koska väli vuosien määrä vähenee, korkeakoulujen valintasuma purkaantuu ja yhä suurempi osa väestöstä tulee koulutuksen piiriin. Pitkällä aikavälillä ehdotusten toteuttaminen edistää työurien pidentymistä myös loppupäästä, koska korkeakoulutetut pysyvät työelämässä pidempään ja monipuolinen tarjonta mahdollistaa osaamisen uudelleen suuntaamisen.

Ehdotusten toteuttaminen edellyttää panostusta korkeakoulutarjonnan uudelleen jäsentämiseksi korkeakouludiplomeiksi sekä tarjonnan ja ohjauksen lisäämistä uusille opiskelijoille. Esimerkiksi Ruotsin korkeakoulujärjestelmässä on mahdollista suorittaa korkeakoulututkintojen lisäksi joustavasti myös tutkintojen osia. OECD:n tilastojen mukaan kustannukset opiskelijaa kohti eivät Ruotsissa juuri poikkea Suomen vastaavista kustannuksista. Tämän pohjalta voidaan päätellä, että tarjonnan avaamisesta korkeakouluille aiheutuvat kustannukset voidaan arvioida nykyisten opiskelija- ja opintopisteen kustannusten pohjalta olevan noin 7 000 euroa opiskelijaa kohden, mikä noin 2 000 opiskelijan volyyymillä merkitsisi noin 14 miljoonan euron laskennallista vuosikustannusta.

Kyse on kuitenkin pääosin olemassa olevan tarjonnan uudelleen jäsentämisestä, jolloin osa kustannuksista saadaan katettua nykyisillä voimavaroilla. Korkeakoulutukseen kohdistetut säästöt vaikeuttavat uudentyypisten koulutusten suunnittelua ja toteutusta. Julkisen rahoituksen sopeuttamistarpeesta johtuen ei ole mahdollista suunnata merkittävää lisärahoitusta korkeakouluille. Opetus- ja kulttuuriministeriö tukee korkeakouluja vuonna 2013 suunnitteluvaiheessa yhteensä 2 miljoonalla eurolla. Kokeilua varten tulee lisäksi varata vuosina 2014–2018 2 miljoonaa euroa vuodessa. Kokeilussa hyödynnetään tulevan rakennerahastokauden voimavaroja. Koulutukseen voidaan myös kohdistaa olemassa olevia työvoimahallinnon voimavaroja. Avoimen korkeakouluopetuksen opiskelijat osallistuvat kustannuksiin maksamalla avoimen korkeakouluopetuksen maksuja.

Työryhmän ehdottama osaamisen tunnistamisen ja tunnustamisen keskuksen perustaminen valmistellaan yhteistyössä opetushallituksen, korkeakoulujen, työ- ja elinkeinoministeriön, opetus- ja kulttuuriministeriön ja työelämän järjestöjen kanssa. Keskuksen toimintaan voidaan suunnata suunnittelurahoitusta työ- ja elinkeinoministeriöstä ja opetus- ja kulttuuriministeriöstä. Suunnitteluvaiheessa ratkaistaan keskuksen toiminnan järjestäminen ja arvioidaan toiminnasta aiheutuvat kustannukset ja rahoitus pohjan muodostaminen.

Lausuma

Opetus- ja kulttuuriministeriön asettaman työryhmän esityksessä ehdotetaan, että lyhyitä noin kaksivuotisia korkea-asteen tutkintoja voitaisiin käynnistää uudentyyppisinä osaamiskokonaisuuksina, korkeakouludiplomeina. OKM ehdottaa, että kyseessä olisi rajoitettu kokeilu, jota OKM tukisi taloudellisesti. Tutkinnot olisi tarkoitettu sekä vailla aiempaa korkeakoulutusta oleville että niille, jotka haluavat täydentää osaamistaan uuden alan opinnoilla.

Lyhytkestoiset, tutkinnon kaltaiset, nykyisiä korkeakoulututkintoja suppeammat kokonaisuudet eivät sovi nykyiseen Suomen kansainvälisesti vertailukelpoiseen tutkintorakenteeseen. Suomessa on toteutettu eurooppalaisen korkeakoulualan mukainen tutkintorakenteen uudistus ja siirrytty kaksiportaiseen tutkintoon. Tutkintorakennemuutostusta tehtäessä todettiin, että edes yliopistojen kandidaattitutkinto ei pätevöitä suoraan työelämään vaan yliopistojen työelämään johtavana tutkintona on edelleen maisteritutkinto.

Vailla aiempaa korkeakoulutusta olevien osalta tulisi keskittyä nykyisten korkeakoulututkintojen osaamisperustaisuuden vahvistamiseen sekä aiemmin hankitun osaamisen tunnistamiseen ja tunnustamiseen mekanismeihin. Tärkeää on kannustaa opiskelijoita suorittamaan kokonaisia tutkintoja eikä tutkinnon kaltaisia kokonaisuuksia. Parhaillaan on käynnissä tai tulossa useita toimenpiteitä, jotka edistävät opintojen sujuvampaa suorittamista ja tutkintojen valmistumista. Kandidaattitutkintoja kehitetään parhaillaan monessa yliopistossa myös sisällöltään uudennaisiksi kokonaisuuksiksi.

Korkeakoulutettujen mahdollisuudet osaamisen suuntaamiseen uuden alan opinnoilla on turvattava. Osaamisen täydentäminen tapahtuu puolestaan parhaiten kehittämällä sekä avoimen yliopiston että täydennyskoulutuksen osaamiskokonaisuuksia tarpeita vastaaviksi. Yliopistot ovat jo kehittäneet täydennyskoulutusta ja luoneet erityispätevyyksiä, mutta enemmän voidaan tehdä. Täydennyskoulutuksessa voitaisiin tarjota entistä enemmän ja selkeämpiä osaamiskokonaisuuksia sekä osaamisen päivittämiseksi ja täydentämiseksi tai kokonaan uuden alan oppimiseksi.

UNIFI ry on keskustellut asiasta sekä hallituksessa että erikseen rehtorikokouksessa 4.2.2013.

Helsingissä 6. helmikuuta 2013

Riitta Pyykkö

Eriävä mielipide

Haluamme tuoda esille keskeisiä näkemiämme ongelmia työryhmän muistiossa esitettyyn ehdotukseen ottaa käyttöön enintään 120 opintopisteen laajuiset diplomit.

Näemme, ettei uutta diplomia/välitutkintoa ole syytä kokeiluna käynnistää. Erityisen ongelmallisen esityksestä tekee sen kohdentaminen nuoriin, toiselta asteelta korkea-asteelle siirtyviin. Kokeilu edellyttäisi tavoitteen selventämistä, työvoimatarpeen selvittämistä ja vahvistamista. Näin varmistuttaisiin tulevien hakijoiden ja opintojen suorittaneiden työmarkkina-asemasta ja oikeusturvasta. Esitys on tällaisenaan vielä liian täsmentymätön ja sisäisesti ristiriitainen. Erityisen soveltumaton kokeiluluontoinen korkeakouludiplomi on pätevyyden tuottavaan koulutukseen.

Vaihtoehdoksi joustavien, osaamislähtöisten opintojen tarjonta

Diplomien sijaan kannatamme avoimen korkeakoulutuksen kehittämistä laajojen osaamiskokonaisuuksien avulla. Työssäkävillä aikuisilla on tarve hankkia omaa osaamista täydentävää koulutusta joustavasti joko työn ohessa tai kokopäiväisen opiskelun kautta. Avoimen korkeakoulutuksen tarjontaa, suoritustapoja sekä todistusmuotoja tulisi kehittää vastaamaan paremmin työssäkävien kouluttautumistarpeita. Tätä voitaisiin tukea kokeilulla ja lisäresursseilla tutkinnon osien tarjoamiseksi. Laajojen osaamiskokonaisuuksien osalta on huomioitava myös korkeakoulujen erikoistumiskoulutukset, joita pohtivan työryhmän työ on vielä keskeneräinen. Aikuisten opiskelumahdollisuuksia kehittämällä vapautetaan paikkoja ensimmäistä tutkintoaan suorittaville. Näin purettaisiin hakijasumaa paremmin kuin tekemällä korkea-asteelle uusi tutkintoporras.

Perustelut

Kaksivuotisen välitutkinnon, diplomin, työvoimatarvetta ei ole selvitetty

Koulutustarpeen ennakointi pohjautuu Suomessa systemaattiseen työvoimatarpeen ennakointiin. Koulutusmääriä koskevat linjaukset hyväksytään Koulutuksen- ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmassa. Edellinen sidosryhmien kanssa yhteistyössä toteutettu työvoimatarpeen ennakoitukierros ei tuonut mitään vihjettä siitä, että työmarkkinoillamme olisi tarve kahden vuoden korkeakouluopinnot suorittaneille osajille ”työhöntulotutkinnoksi”. Myöskään työryhmän työskentelyn aikana ei ole noussut esiin tällaista työvoimatarvetta.

Päinvastoin ennakoitintietoon pohjautuen ammattikorkeakoulusektorilta leikattiin yli 2 000 opiskelijapaikkaa, ja myös monelta yliopistoalalta leikattiin opiskelupaikkoja. Nyt vähennettyjä resursseja suunnattaisiin uudelleen lyhyempiin opintoihin. ”Uusien osaa-

jen” tulon vaikutusta työmarkkinoille ei ole työryhmän työn yhteydessä selvitetty myöskään ammatillisen perustutkinnon suorittaneiden näkökulmasta. Niukat resurssit tulisi käyttää olemassa olevien tutkintojen, koulutuksen ja opetuksen kehittämiseen.

Ennakoitavuus ja johdonmukaisuus koulutuspolitiikassa tärkeää

Koulutuspolitiikassa ennakoitavuuden merkitys on äärimmäisen suuri. Suomi on johdonmukaisesti ottanut käyttöön Bologna-prosessin mukaista kaksiportaista tutkintorakennetta. Yliopistot ovat juuri uudistamassa kandidaattitutkintojaan, joten myös työn hedelmät ovat pitkälti korjaamatta. Tutkintorakenteen tulisi olla riittävän pysyvä ja kehittämistyötä olisi tehtävä pitkäjänteisesti, jotta opiskelijaksi hakeutuvat voivat ennakoida valintojaan ja korkeakoulut voivat sitoutua tavoitteiden mukaiseen kehittämistyöhön.

Mikko Heinikoski (STTK)

Markku Liljeström (SAK)

Jaana Lehto (EK)

Leena Leskinen (Itä-Suomen yliopisto)

Ida Mielityinen (Akava)

Martti Pallari (Suomen Yrittäjät)

Esa Rahiala (Satakunnan ammattikorkeakoulu)

Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä -sarjassa vuonna 2013 ilmestyneet

- 1 Selvitys Varastokirjaston yhdistämisestä
Kansalliskirjastoon

Opetus- ja kulttuuriministeriö

Undervisnings- och kulturministeriet

Ministry of Education and Culture

Ministère de l'Éducation et de la culture

ISBN 978-952-263-200-5 (PDF)

ISSN-L 1799-0327

ISSN 1799-0335 (PDF)